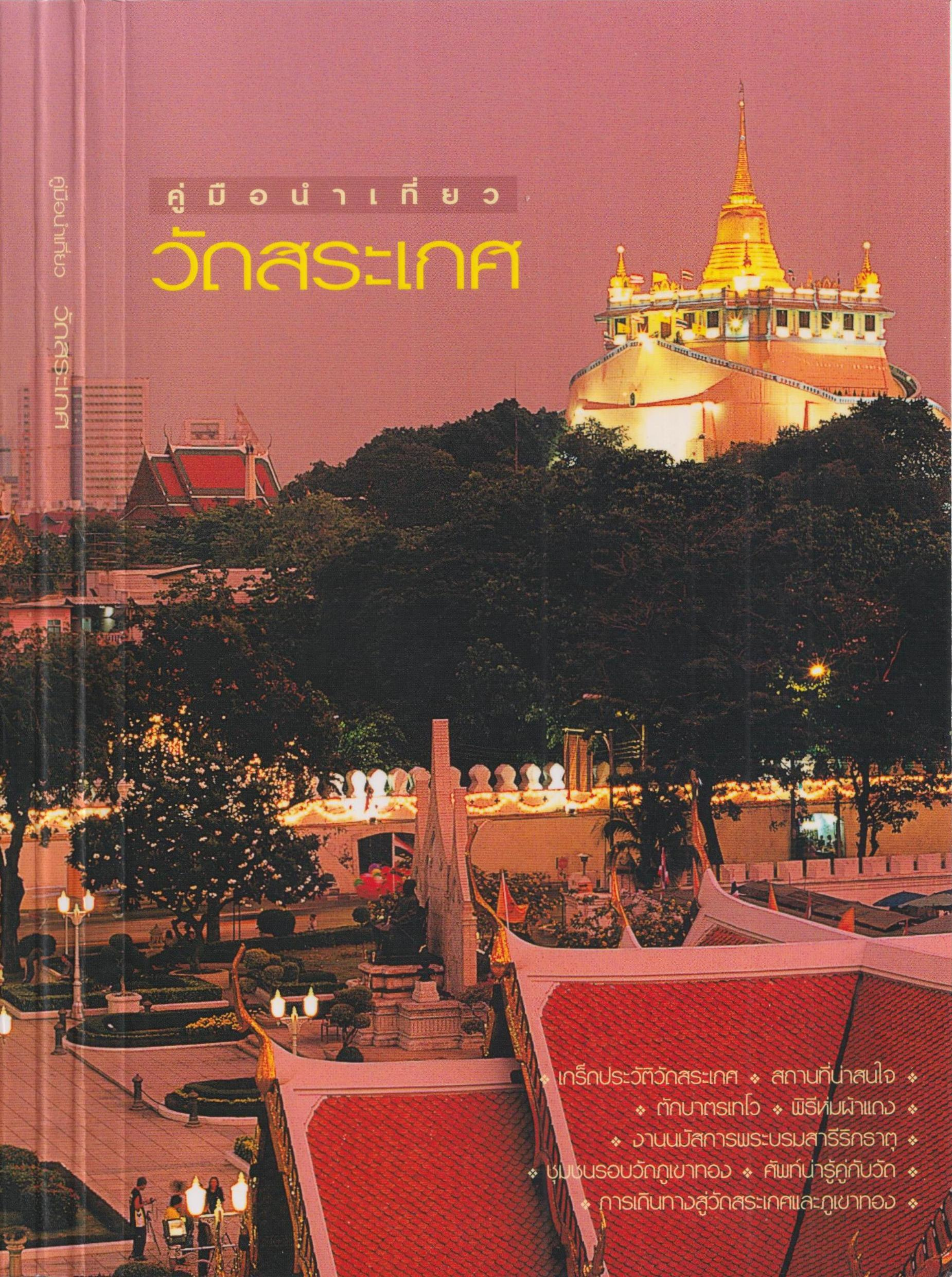

คู่มือนำเที่ยว วัดสระเกศ

คู่มือนำเที่ยว

วัดสระเกศ

❖ เกร็ดประวัติวัดสระเกศ ❖ สถานที่น่าสนใจ ❖
❖ ตักบาตรเทโว ❖ พิธีห่มผ้าแดง ❖
❖ งานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ ❖
❖ ชุมชนรอบวัดภูเขาทอง ❖ ศัพท์น่ารู้คู่กับวัด ❖
❖ การเดินทางสู่วัดสระเกศและภูเขาทอง ❖

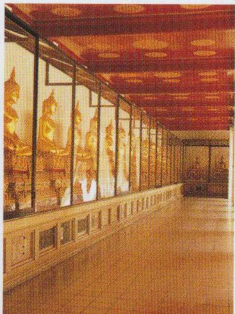
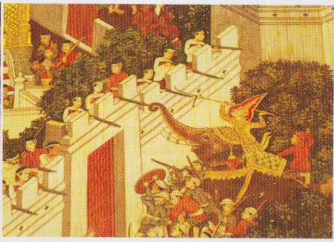
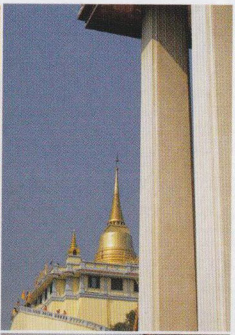

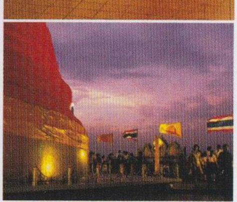
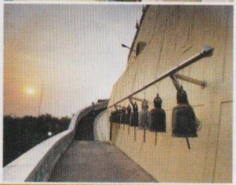

คู่มือนำเที่ยว

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

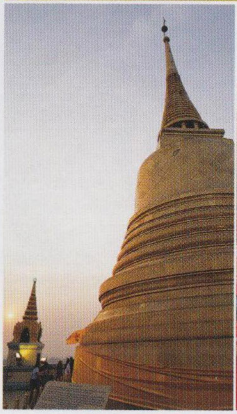
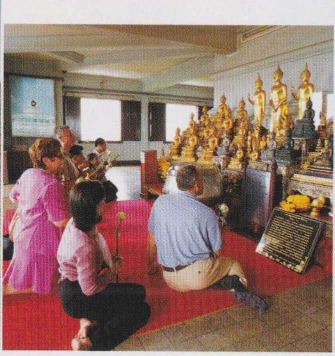
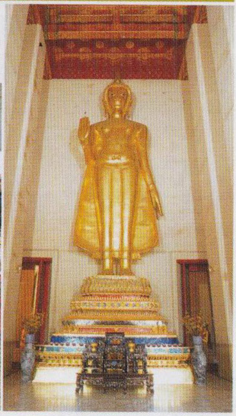

คำอนุโมทนา

คุณเมตตา อุทกะพันธุ์ และบุตรธิดา บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) มีความปรารถนาดีอย่างยิ่ง และศรัทธาอย่างแรงกล้า ได้จัดพิมพ์ประวัติวัดสระเกศ ทั้งภาคภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษ พร้อมทั้งประมวลภาพต่างๆ และเพิ่มคำอธิบายที่น่าสนใจ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างสูงยิ่งทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา ค้นคว้า เป็นต้น การจัดพิมพ์ในลักษณะนี้ไม่เคยทำมาก่อน โดยใช้ชื่อว่า **"คู่มือนำเที่ยววัดสระเกศ"** ซึ่งจะเป็นคู่มือที่มีคุณค่า มีคุณประโยชน์สูงยิ่ง

คณะสงฆ์วัดสระเกศขออนุโมทนาสาธุการอย่างยิ่ง ขอให้อานิสงส์อันเกิดจากการพิมพ์หนังสือคู่มือนำเที่ยววัดสระเกศ ซึ่งมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จงอำนวยความสุขสวัสดีแก่ดวงวิญญาณของคุณชูเกียรติ อุทกะพันธุ์ และคุ้มครองรักษาคุณเมตตา อุทกะพันธุ์ พร้อมทั้งคุณระริน อุทกะพันธุ์ ธิดา และคุณระพี อุทกะพันธุ์ บุตร ให้เจริญรุ่งเรือง ร่มเย็นเป็นสุขตลอดกาล

สมเด็จพระราชาคณาจารย์

(เกี่ยว อุปเสโณ)

เจ้าอาวาสวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

❖ สารบัญ ❖

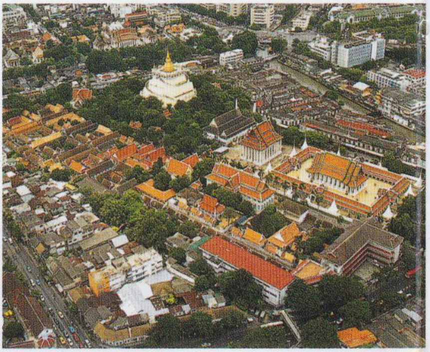

๗ เกร็ดประวัติวัดสระเกศ

๑๕ สถานที่น่าสนใจ

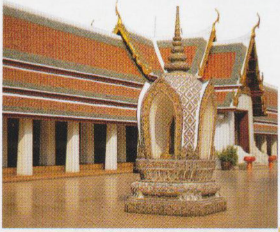

๑๗ พระอุโบสถ

๔๒ บรมบรรพต : พระเจดีย์ภูเขาทอง

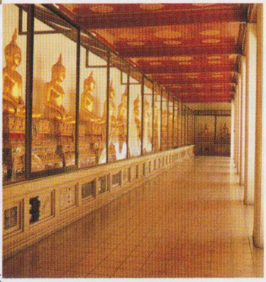

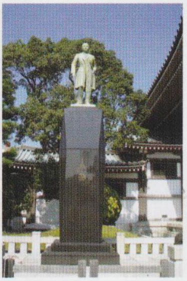

๓๑ พระระเบียง

๓๓ พระระเบียงพุทธเจดีย์

๓๗ พระวิหาร

๕๘ พระบรมสารีริกธาตุ วัดนิไทยจิ

๖๕ พระศรีมหาโพธิ์

๖๗ หอพระไตรปิฎก

๖๙ พระตำหนัก

๗๑ ตำหนักสมเด็จฯ

๓๓
โรงเรียนพระปริยัติธรรม

๓๕
เมรุปูน

๓๙
งานนักขัตฤกษ์
พิธีตักบาตรเทโว

๘๓
พิธีห่มผ้าแดง

๙๕
การแสดง แสง
สี เสียง

๙๙
งานนมัสการ
พระบรมสารีริกธาตุ

๑๐๔
ชุมชนรอบวัดภูเขาทอง

๑๐๕
ศัพท์น่ารู้คู่กับวัด

๑๐๗
การเดินทางสู่วัดสระเกศ
และภูเขาทอง

๑๑๓
เอกสารค้นคว้า

เกร็ดประวัติวัดสระเกศ

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวงชั้นโท เป็นวัดสำคัญคู่มากับการสร้างกรุงเทพมหานคร ชาวไทยนิยมเรียกชื่อวัดนี้ว่า **วัดภูเขาทอง** เนื่องจากมีพระพุทธเจดีย์สีทองอร่ามประดิษฐานบนยอดเขาสูงมองเห็นชัดเจนได้แต่ไกล เจดีย์ภูเขาทองนับเป็นที่หมายตาของคนทั่วไปเมื่อเดินทางเข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์หรือพื้นที่ชั้นในกรุงเทพมหานคร อันเป็นเขตวัฒนธรรมเก่าของราชธานีแห่งราชอาณาจักรไทย

วัดภูเขาทอง เป็นชื่อที่ชาวไทยผนวกโบราณสถานที่สำคัญคือ วัดสระเกศและพระเจดีย์ภูเขาทอง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แล้วเรียกขานเป็นนามรวมอย่างง่ายๆ แม้ว่าชื่อทางการของวัดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานว่า **"วัดสระเกศ"** และพระพุทธเจดีย์สีทองที่ได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า **"พระบรมบรรพต"** ก็ตาม แต่ชื่อ **"วัดภูเขาทอง"** ยังเป็นความนิยมเรียกขานกันจนถึงทุกวันนี้

มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์บันทึกว่า วัดสระเกศนั้นเดิมชื่อวัดสะแก เป็นวัดเก่าที่ได้สร้างมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธ-

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นแม่กองขุดคลองรอบพระนคร คลองชั้นนอกพระราชทานนามว่า คลองมหานาค จากนั้นโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดสะแกซึ่งเป็นวัดเก่าริมคลองทั้งวัด นับแต่พระอุโบสถ หอไตร ศาลาท่าน้ำ ศาลาการเปรียญ ในเขตพุทธาวาสรวมถึงเสนาสนะสงฆ์ในเขตสังฆาวาส พุทธสถานที่สร้างขึ้นส่วนใหญ่เป็นเครื่องไม้ และพระราชทานนามวัดใหม่ว่า **วัดสระเกศ**

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ประวัติการสถาปนาวัดสระเกศสรุปความว่า ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ขณะที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เสด็จฯ นำทัพกลับจากการสงครามที่กรุงกัมพูชาถึงชานพระนคร ได้ทรงทราบเหตุการณ์จลาจลในกรุงธนบุรี จึงได้เสด็จฯ ผ่านโขลนทวาร (พระราชประเพณีโบราณ โดยแม่ทัพนำทัพผ่านซุ้มประตูป่าและเชิญพราหมณ์ประพรมน้ำเทพมนต์เพื่อเป็นชัยมงคลแก่

ภูเขาทอง

หอไตรของเดิมสร้างเป็นเรือนไม้ มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้รับการบูรณะในสมัยรัชกาลที่ ๑ และได้รับการบูรณะอีกครั้งเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๓ ปัจจุบันได้รับการบูรณะให้มีความงดงามเหมือนดังเดิม

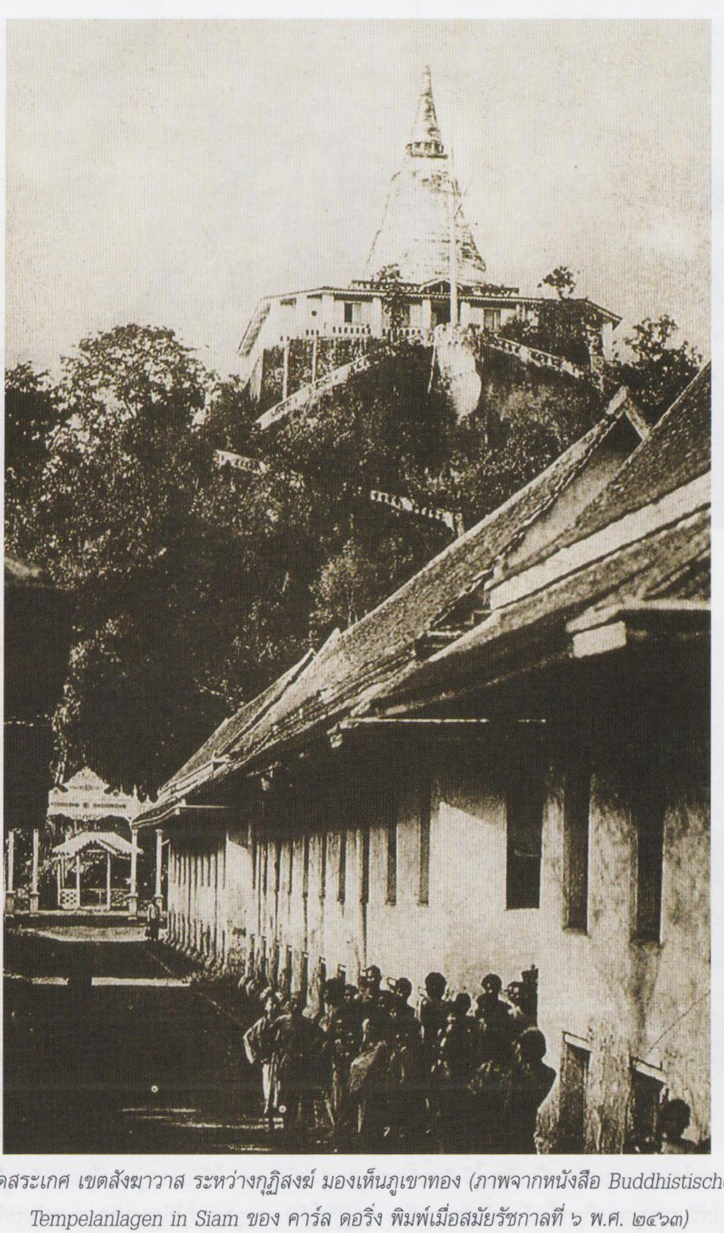

วัดสระเกศ เขตสังฆาวาส ระหว่างกุฏิสงฆ์ มองเห็นภูเขาทอง (ภาพจากหนังสือ Buddhistische Tempelanlagen in Siam ของ คาร์ล ดอริง พิมพ์เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๖๓)

กองทัพ) และประทับสรงมุรธาภิเษก (พระราชพิธีสรงน้ำในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยการรดน้ำจากพระเศียรลงมา) ที่พลับพลาวัดสะแก ๓ วัน ในวันเสาร์เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ ปีขาล (เทียบปฏิทินเก่าตรงกับวันเสาร์ที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕) จึงเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนสถลมารคจากวัดสะแกไปประทับพลับพลาหน้าวัดโพธาราม (ปัจจุบันคือวัดพระเชตุพนฯ) แล้วประทับเรือพระที่นั่งข้ามไปพระราชวังกรุงธนบุรี (ปัจจุบันคือที่ตั้งกองทัพเรือ) ซึ่งหมู่เสนาพฤฒามาตย์ทั้งปวงคอยเฝ้ารับเสด็จฯ ได้อัญเชิญพระองค์ผ่านพิธีปราบดาภิเษกเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีสืบต่อจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ความตอนหนึ่งในพระนิพนธ์สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่า *"เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๔ รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้ขุดแต่งคลองมหานาคริมวัดสระเกศสำหรับให้ชาวพระนครประชุมเรือเล่นนักขัตฤกษ์ในฤดูน้ำเดือน ๑๒ และโปรดเกล้าฯ ให้มีมหกรรมฉลองวัดสระเกศ พระราชทานเงินหลวงให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในเลี้ยงพระทั้งวัดตั้งต้นกัลปพฤกษ์ ทรงโปรยทาน มีมหรสพฉลองและจุดดอกไม้ไฟทั้งบนบกและในน้ำ โปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์แต่งเรือประพาส ร้องดอกสร้อยสักวาและบรรเลงเครื่องดุริยดนตรี การฉลองวัดครั้งนั้นนานถึง ๗ วัน"*

หากวิเคราะห์ความในพระราชนิพนธ์ตอนนี้ น่าเป็นวาระการฉลองวัดสระเกศที่บูรณะแล้วเสร็จ เริ่มจากปีที่สถาปนาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ ถึง ๒๓๔๔ รวม ๑๖ ปี (ผู้เขียน)

การสถาปนาวัดสระเกศครั้งสมัยรัชกาลที่ ๑ ต่อมารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถานสำคัญเป็นการใหญ่ เพราะมีเครื่องไม้บางส่วนชำรุดได้แก่ พระอุโบสถซ่อมปฏิสังขรณ์ใหม่ เขียนภาพฝาผนังและทำซุ้ม

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓

พัทธสีมาประดับกระเบื้อง ซ่อมหอไตรประดับลาย จำหลักเขียนสีใหม่ และบูรณะพระตำหนักรัชกาลที่ ๑ ซึ่งพระองค์สร้างถวายไว้ ณ สถานที่ประกอบพิธีมูรธาภิเษก

สำหรับพุทธสถานที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างใหม่ ได้แก่ พระระเบียงรอบพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูป พระระเบียงพุทธเจดีย์รายรอบพระอุโบสถ พระวิหาร และที่สำคัญคือ **สร้างพระเจดีย์ภูเขาทอง** ตามพระราชดำริเพื่อเป็นวัดเหมือนเช่นวัดภูเขาทองในกรุงศรีอยุธยา ครั้นวันอาทิตย์ เดือนยี่ ขึ้น ๓ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๗๔ (เทียบปฏิทินเก่าตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๔) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีฉลองพระอาราม พระราชทานไตรและผ้ากราบ ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ และมีเทศน์วันละ ๓ กัณฑ์ มีมหรสพทั้งกลางวันกลางคืนรวม ๓ วัน อันเป็นการเฉลิมฉลองพระอารามหลวงที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่และบูรณปฏิสังขรณ์ในรัชสมัยของพระองค์พร้อมกันรวมถึง ๙ พระอาราม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยเสด็จฯ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช
ทรงสักการะพระบรมสารีริกธาตุ ณ บรมบรรพต พ.ศ. ๒๔๘๑

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ในพื้นที่แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย มีพื้นที่กว้าง ๑๒ ไร่ ๒.๒ ตารางวา (ประมาณ ๔.๘ เอเคอร์) อาณาเขตทิศเหนือติดถนนบรมบรรพตจรดคลองมหานาค ทิศใต้จรดคลองโอ่งอ่างเดิม ต่อมาถูกถมไปเป็นซอยข้างวัด ทิศตะวันออกจรดคลองที่แยกจากคลองมหานาค ต่อมาได้ถูกถมไปเป็นถนนจักรพรรดิพงษ์ในปัจจุบัน ทิศตะวันตกติดถนนบริพัตรและจรดคลองโอ่งอ่าง พื้นที่วัดมีถนนขนาบวัดทั้งสี่ด้านซึ่งเป็นทางแคบ ส่วนที่เป็นถนนนั้นได้จากการถมคลองออกไป การเดินทางสู่วัดสามารถไปได้สองทางคือ ประตูใหญ่ด้านติดถนนจักรพรรดิพงษ์ ผ่านถนนสายเล็กๆ ขนาดสองช่องทางจราจรแบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส อีกประตูหนึ่งด้านหลังผ่านถนนบริพัตรเลี้ยวเข้าประตูด้านข้างองค์พระเจดีย์ภูเขาทอง ที่ลานวัดด้านหลังพระอุโบสถแบ่งเป็นที่จอดรถได้คราวละหลายคัน ❖

ทางเข้าวัดสระเกศ ด้านถนนจักรพรรดิพงษ์
เป็นถนนสายเล็กๆ แบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส

สถานที่น่าสนใจ

วัดสระเกศ หรือ **วัดภูเขาทอง**

มีทางเข้าวัดที่สะดวก คือไปตามถนนจักรพรรดิพงษ์ ซึ่งทอดผ่านด้านหน้าวัด มีซุ้มประตูใหญ่ติดถนน รถส่วนบุคคลและรถตู้สามารถผ่านเข้าออกได้สบาย แต่ไม่สะดวกสำหรับรถบัส ต้องจอดให้ผู้โดยสารลงที่หน้าซุ้มประตูวัด แล้วเดินเข้าไปตามถนนเพียง ๑๐๐ เมตรก็ถึงซุ้มประตูกำแพงแก้ว ตรงด้านข้างมีป้ายชี้ทางเข้าสู่พระอุโบสถ วัดสระเกศเปิดบริการให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศเข้าชมฟรีทุกวันระหว่างเวลา ๐๘.๐๐ น. - ๑๖.๐๐ น.

การเข้าชมวัดแต่ละวัดนั้น ไม่เพียงแต่เราได้เห็นได้ชมพุทธสถาปัตยกรรมและพุทธศิลป์อันงามวิจิตร ที่บรรดาช่างฝีมือตั้งใจประดิษฐ์ขึ้นด้วยศรัทธา เพื่อน้อมถวายเป็นพุทธบูชาเท่านั้น เรายังได้รับความรู้ แนวคิด ความเชื่อและปรัชญาในพุทธธรรม เกิดปัญญาและประสบการณ์ในชีวิตของเราเพิ่มขึ้นอีกด้วย จึงขอนำท่านชมพุทธสถานในวัดแต่ละส่วนดังนี้

พระอุโบสถ

ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชน พระอุโบสถมีความสำคัญที่สุด เขตวิสุงคามสีมาหรือพระอุโบสถนับเป็นพุทธสถานที่แสดงถึงความเป็นวัดอย่างสมบูรณ์

พระอุโบสถประดิษฐานบนลานกระเบื้องสีเหลืองนวลรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วชั้นนอกและพระระเบียง เป็นศาลาแบ่งเขตกับพระวิหารพระอัฏฐารสฯ รอบพระอุโบสถมี **ซุ้มพัทธสีมา** ตั้งรายรอบอยู่ ๘ ทิศ พัทธสีมาคู่ประดิษฐานในซุ้มทรงกูบช้างที่ประดับกระเบื้องลายวิจิตร ฝีมือช่างจากเมืองจีน ซุ้มพัทธสีมาแห่งนี้ได้รับคำชมว่างามแปลกตามาก สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ทรงสรรเสริญว่า **"ซุ้มพัทธสีมาวัดสระเกศ วิจิตรสวยงามมาก ควรถือเป็นแบบอย่างได้"**

หน้าบันพระอุโบสถทั้งด้านหน้าและด้านหลังสลักลายกระหนกลายก้านขดประดับกระจกสี ตรงกลางประดับรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งราชวงศ์จักรี กระหนกลายก้านขดทอดลายงดงาม

รับกับเครื่องหลังคาที่ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ดูอ่อนช้อยกลมกลืนกัน ซุ้มประตูหน้าต่างแบบบันแถลง บานประตูเขียนรูปทวารบาลเป็นรูปชาวต่างประเทศ ส่วนหน้าต่างเขียนรูปลายรดน้ำสีสดตระการตา

ภายในพระอุโบสถกว้างประดิษฐานพระประธานปางสมาธิองค์ใหญ่ ปิดทองคำเปลวสะท้อนสีทองสุกอร่าม พระประธานองค์นี้รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างครอบพระประธานองค์เดิมที่เล็กกว่าไว้ พระพุทธศิลป์ฝีมือสกุลช่างรัตนโกสินทร์ พระประธานประดิษฐานบนฐานชุกชีที่พอดีกับระดับสายตา เมื่อกราบท่านแล้วแหงนมองพระพักตร์ท่านและดูรอบๆ พระอุโบสถจะได้ความรู้สึกอิ่มตาสบายใจ

ผนังรอบพระอุโบสถประดับภาพจิตรกรรมงามตายิ่ง เบื้องบนเขียนภาพเทวดาและท้าวจตุโลกบาล ด้านตรงข้ามกับพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติตอนมารวิชัย ระหว่างซุ้มหน้าต่างวาดเป็นภาพทศชาติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้านหลังพระประธานเป็นภาพไตรภูมิกถา อันเป็นภาพสะท้อนคติความเชื่อทางภูมิธรรมที่มีแนวคิดสอดคล้องกับการสร้างพระเจดีย์ภูเขาทองในวัดนี้ด้วย ซึ่งจะกล่าวชวนท่านคิดเมื่อไปยืนบนยอดภูเขาทองกัน

ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้รับการซ่อมต่อจากสมัยรัชกาลที่ ๑ หลายครั้ง อาทิ สมัยรัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๗ และล่าสุดเมื่อครั้งท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชญาโณทยมหาเถร ครั้งทรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์และเป็นเจ้าอาวาสวัดสระเกศ ได้ซ่อมเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ❖

(ขวา) พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธศิลป์ฝีมือสกุลช่างรัตนโกสินทร์

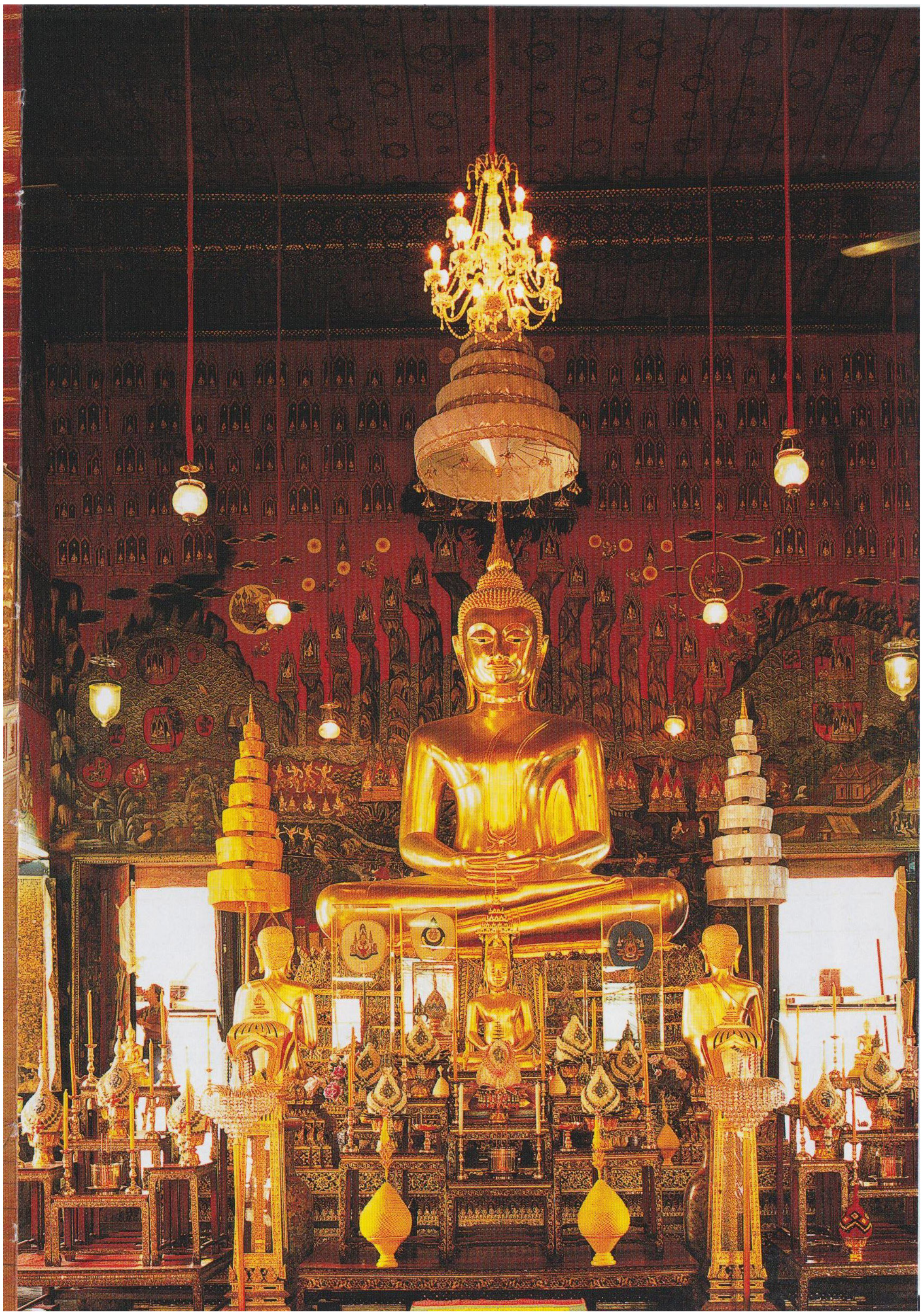

รูปเทพยดาผู้รักษาที่บานหน้าต่างด้านใน
ภายในพระอุโบสถ

ภาพระหว่างหน้าต่าง คือภาพเรื่องทศชาติ

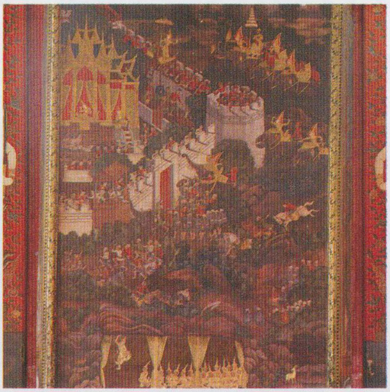

มโหสถชาดก (ตอนสอง)
เป็นส่วนต่อแห่งเรื่องในรูปที่ ๔๖
(ภาพที่ ๖ ที่ผนังด้านทิศใต้นับจากพระประธาน)

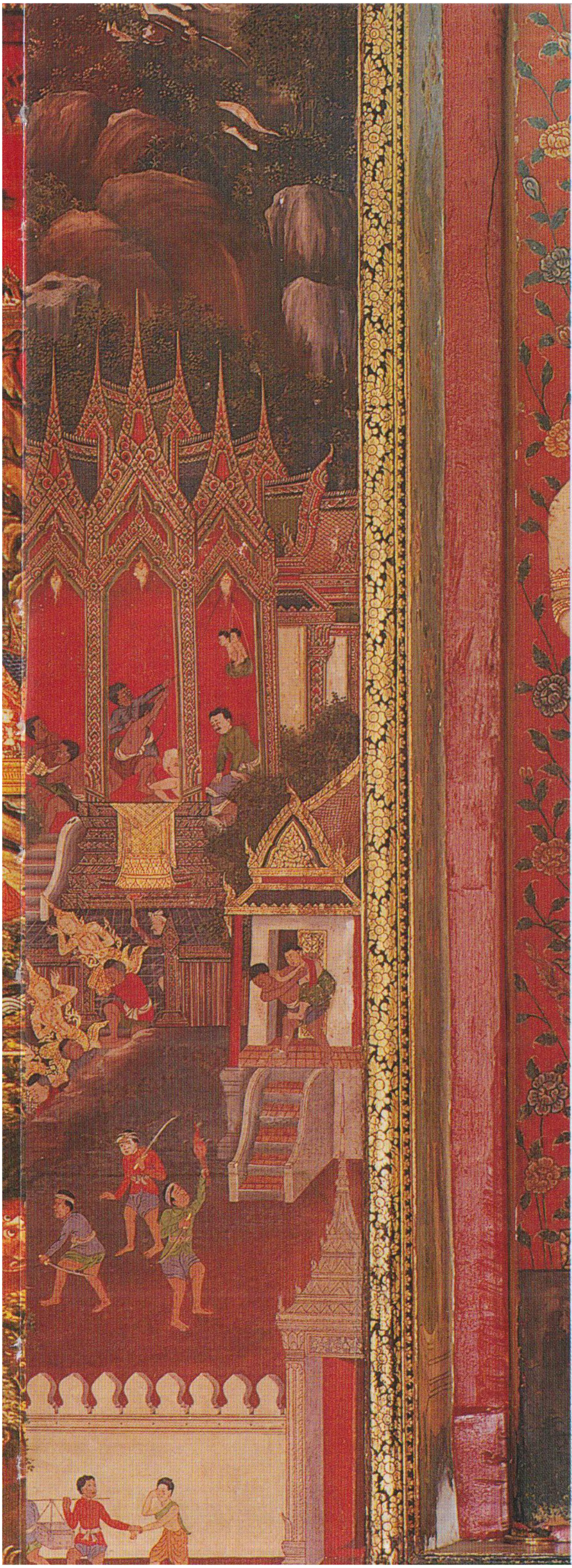

มโหสถชาดก (ตอนแรก)
เป็นเรื่องในทศชาติ ซึ่งพระโพธิสัตว์
ได้บำเพ็ญปัญญาบารมี
(ภาพที่ ๕ ที่ผนังด้านทิศใต้นับจากพระประธาน)

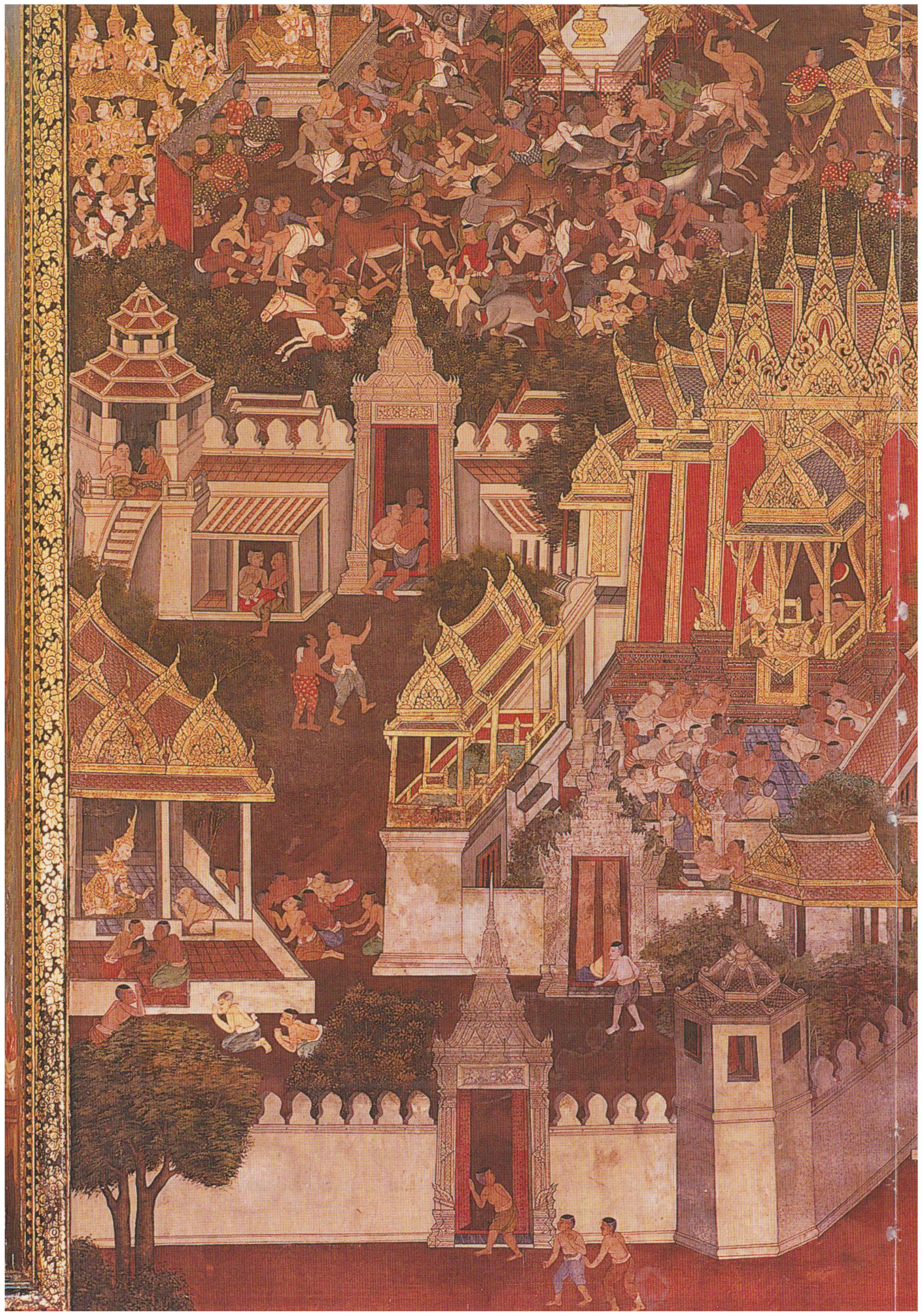

ภาพพระพุทธองค์ ทรงชนะพญามาร
ที่ผนังด้านหน้าพระประธาน

จันทกุมารชาดก เป็นเรื่องในทศชาติ
ซึ่งพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญขันติบารมี
(ภาพที่ ๒ ที่ผนังด้านทิศเหนือ นับจากประตูใหญ่)

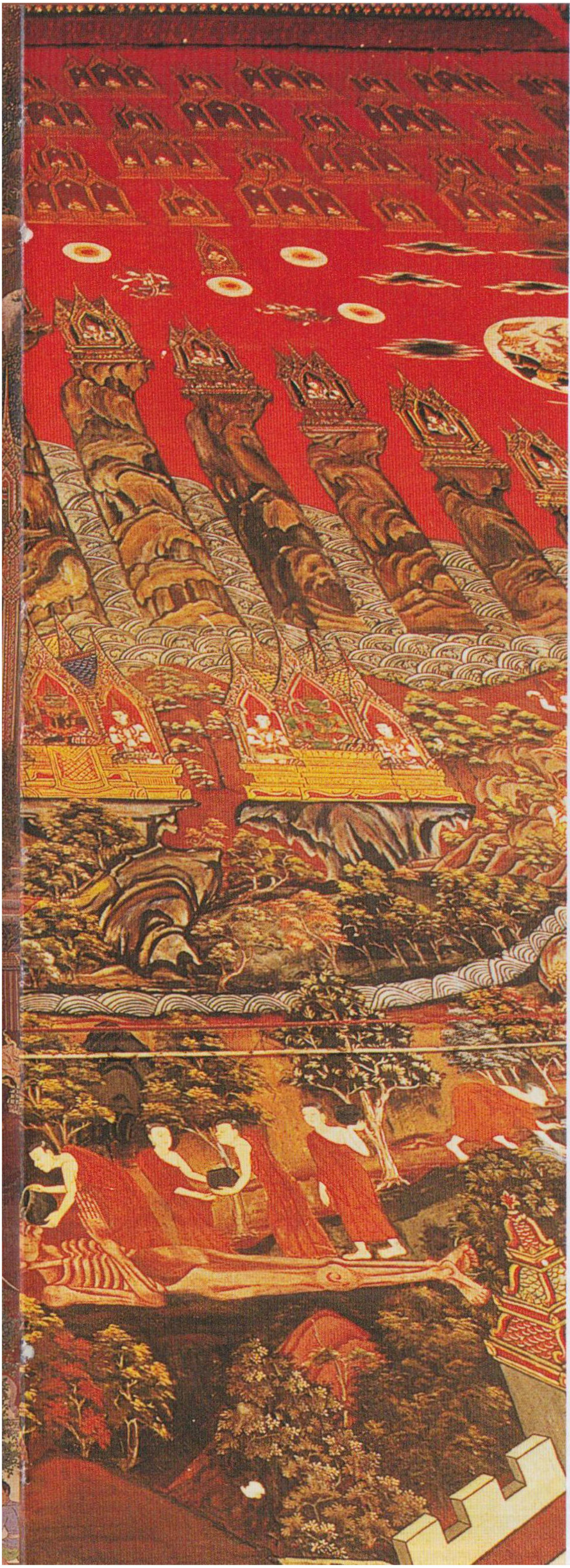

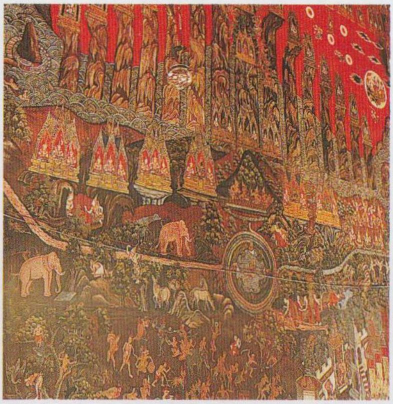

ภาพเขียนที่ผนังทั้งสองภายในพระอุโบสถ ชั้นแรกเป็นรูปฤาษี ชั้นกลาง ๒ ชั้น เป็นรูปเทพยดา ชั้นล่างเป็นรูปท้าวจตุโลกบาล เขียนไว้เป็นชุดๆ

ภาพไตรภูมิ ที่ผนังหลังพระประธาน

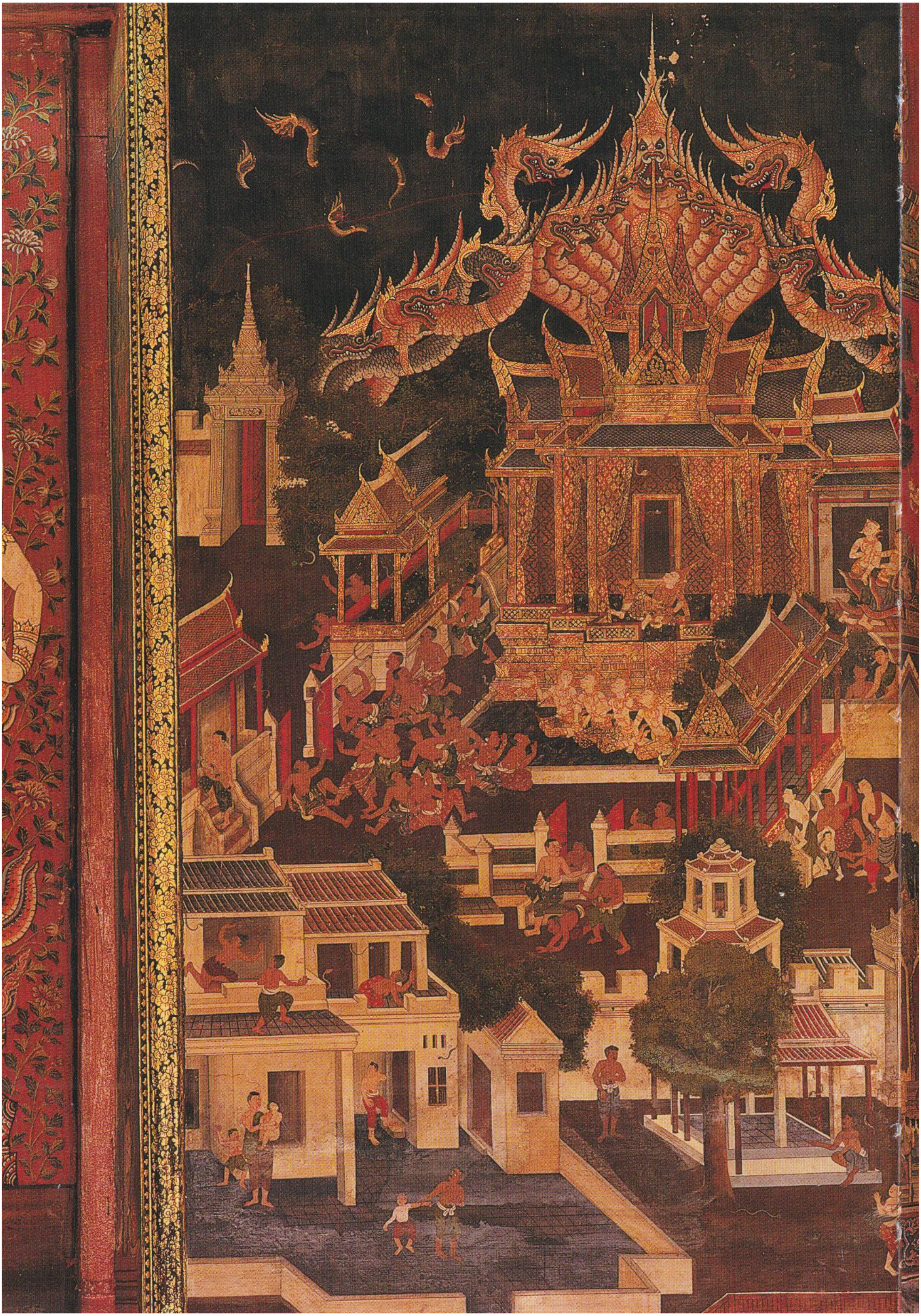

ภูริทัตตชาดก เป็นเรื่องในทศชาติ ซึ่งพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญศีลบารมี ภาพนี้ได้รับการยกย่องว่ามีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ถ้าดูใกล้ๆ จะพบว่า มีพญานาคตัวเล็กๆ อยู่ทุกแห่งในภาพ (ภาพแรกที่ผนังด้านทิศเหนือนับจากประตูใหญ่)

พระพุทธรูปปางต่างๆ จำนวน ๑๖๓ องค์
ที่รัชกาลที่ ๓ อัญเชิญมาประดิษฐานอยู่รอบพระระเบียงสี่ด้าน

พระระเบียง

พระระเบียง เป็นนามเรียกพุทธสถาน เป็นเครื่องกั้นล้อมรอบพุทธสถานสำคัญ สร้างตามคตินิยมตามแบบขอม คติการสร้างพระระเบียงของไทยนั้นสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวิเคราะห์ว่า แต่เดิมนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่พักของพุทธบริษัทที่เดินทางมาจากที่ไกลๆ ได้พักผ่อน ครั้นในสมัยรัตนโกสินทร์สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปเรียงรายภายใน

พระระเบียงสร้างรอบพระอุโบสถวัดนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นพร้อมกับการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ประกอบด้วยซุ้มประตู ๔ ทิศ เหนือซุ้มประตูมีมุขยื่นหลังคาลดหลั่นกัน ที่หน้าบันสลักลายกระหนกลายก้านขดประดับกระจก ลายอ่อนช้อยรับกับใบระกา ช่อฟ้า หางหงส์ ที่ประดับบนหลังคา และสอดรับกลมกลืนกับหลังคาพระอุโบสถ เสมือนเป็นพุทธสถานในชุดเดียวกัน ยามที่แดดส่องลงบนหลังคา

แสงสะท้อนกระจกประดับลายขับสีวาววับตัดสีทองดูอร่ามตายิ่งนัก เพดานพระวิหารคดทาสีแดง ประดับรูปดาวราย ภายในตั้งแท่นประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประดับทองคำเปลวที่รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากหัวเมือง พระพุทธรูปปางต่างๆ ที่ประดิษฐานรายรอบทั้งสี่ด้านนับรวมได้ ๑๖๓ องค์

เมื่อได้ใช้เวลาเดินชมพระพุทธรูปภายในพระระเบียงนี้แล้ว ไม่เพียงแต่ได้เห็นความงดงามในพุทธศิลป์แต่ละสมัยที่บรรดาช่างไทยได้บรรจงปั้นแต่งเท่านั้น ยังได้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปปางต่างๆ อีกด้วย ในจำนวนนี้ ท่านทราบหรือไม่ว่ามีพระพุทธรูปประดิษฐานปางอะไรบ้าง แต่ละปางมีความหมายอย่างไร และมีพระพุทธรูปปางประจำวันเกิดท่านกี่องค์ ❖

พระระเบียงพุทธเจดีย์

พระเจดีย์สีขาวที่สร้างรายรอบชั้นนอกพระระเบียงนั้น เป็นพุทธสถานแห่งหนึ่งเรียกกันว่า **พระระเบียงพุทธเจดีย์** สร้างตามคตินิยมคล้ายกับพระระเบียงเพื่อล้อมรอบพุทธสถานสำคัญ การบูรณปฏิสังขรณ์วัดสระเกศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระระเบียงพุทธเจดีย์รายรอบอยู่ชั้นในกำแพงแก้ว ศิลปะการสร้างพระระเบียงพุทธเจดีย์ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ ช่างนิยมสร้างเจดีย์แบบสี่เหลี่ยมย่อไม้สิบสองตามแบบศิลปะอยุธยา ❖

พระวิหาร

พระวิหาร เป็นพุทธสถานสร้างตามคตินิยมเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญของวัด พระวิหารหลังใหญ่ข้างพระอุโบสถนี้สร้างด้านหน้าหันไปทางทิศเหนือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหลังคาสูงเสมอพระอุโบสถ ซึ่งมีสถาปัตยกรรมแบบเดียวกัน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันสลักกระหนกลายก้านขดประดับกระจก นับเป็นพุทธสถาปัตยกรรมที่กลมกลืนกับหมู่พุทธสถานในกำแพงแก้ว พระวิหารหลังนี้มี ๒ ห้องพระราชประสงค์ของรัชกาล

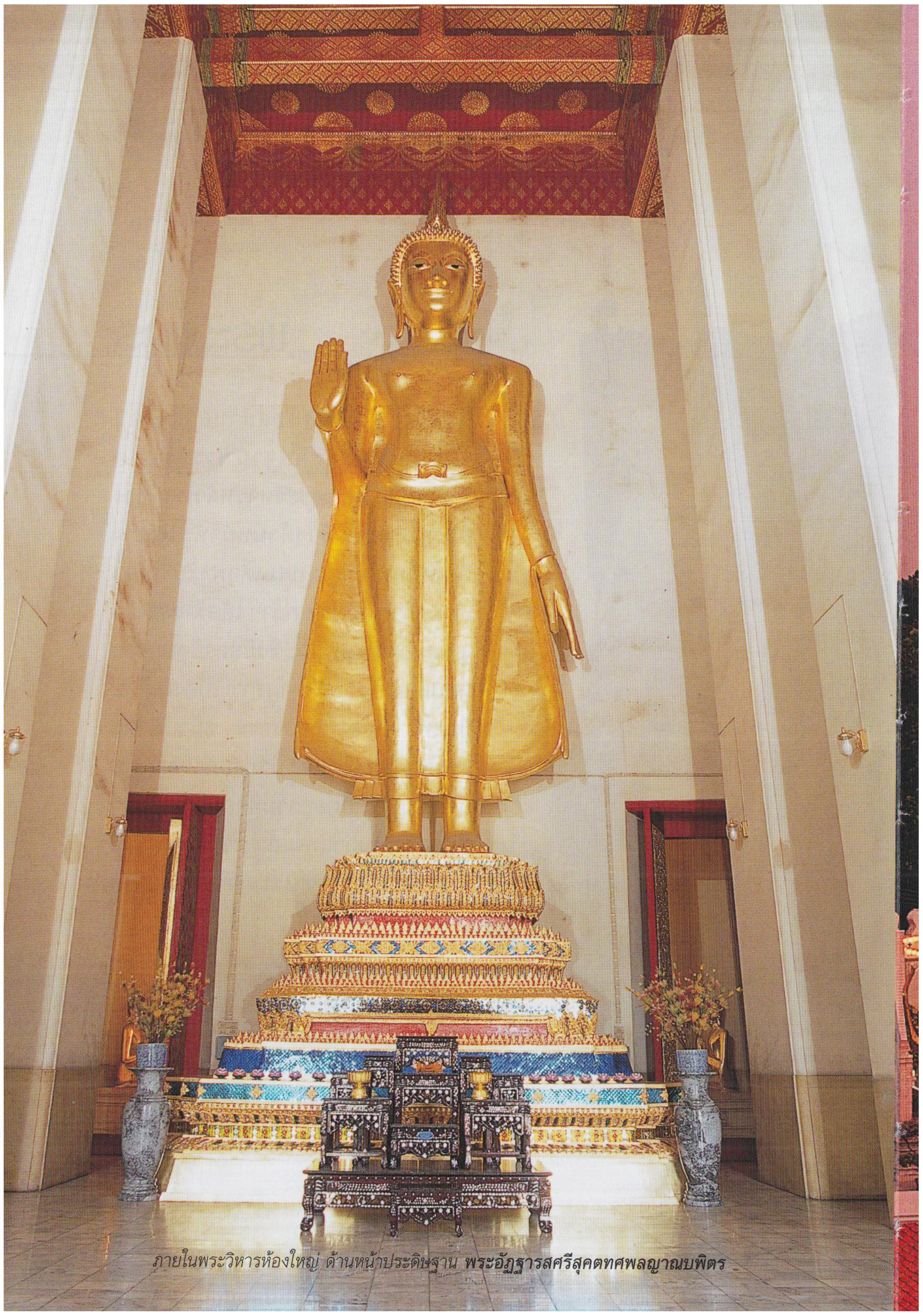

ภายในพระวิหารห้องใหญ่ ด้านหน้าประดิษฐาน **พระอัฏฐารสศรีสุคตทศพลญาณบพิตร**

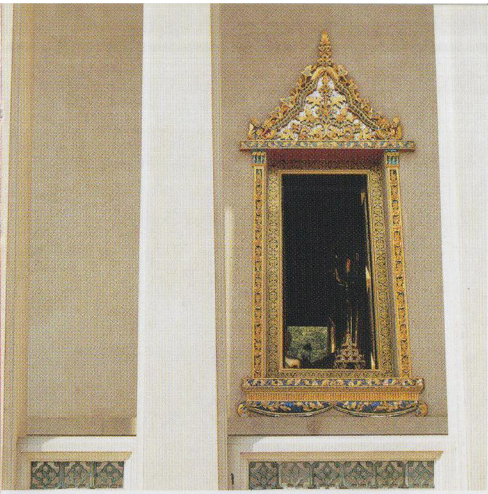

ที่ ๓ เพื่อประดิษฐานพระอัฏฐารสและพระศาสดาที่อัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลก

ภายในพระวิหารห้องใหญ่ด้านหน้า ประดิษฐาน **พระอัฏฐารสศรีสุคตทศพลญาณบพิตร** พระพุทธรูปปางห้ามญาติ ประทับยืน ศิลปะสกุลช่างสุโขทัยตอนต้น มีอายุเก่ากว่า ๗๐๐ ปี ขนาดสูง ๕ วา ๑ ศอก ๑๐ นิ้ว (ประมาณ ๑๐.๗๕ เมตร) ซึ่งรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากวัดวิหารทอง เมืองพิษณุโลก ในพระนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บันทึกถึงการอัญเชิญพระอัฏฐารสฯ องค์นี้ว่าน่าเป็นปี พ.ศ. ๒๓๗๒ อันเป็นคราวเดียวที่สมเด็จฯ พระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ได้อัญเชิญพระพุทธชินสีห์จากเมืองพิษณุโลกมาประดิษฐานไว้ที่วัดบวรนิเวศ

เกร็ดประวัติบันทึกไว้ว่าในคราที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินที่วัดสระเกศนั้นพระองค์ท่านเสด็จฯ ทางชลมารคผ่านคลองมหานาค ขึ้นประทับท่าน้ำทิศเหนือ และเสด็จฯ สู่พระวิหาร ทรงจุดธูปเทียนถวายพระอัฏฐารสฯ ก่อนจึงเสด็จฯ เข้าพระอุโบสถ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ อัญเชิญ**หลวงพ่อดุสิต** พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพุทธศิลป์สกุลช่างรัตนโกสินทร์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑ เมตร มาประดิษฐานในพระวิหารอีกห้องหนึ่งด้านหลัง ซึ่งเดิมนั้นรัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชดำริอัญเชิญพระศาสดามาประดิษฐาน แต่ปรากฏว่าห้องพระวิหารที่กั้นไว้แคบไป ไม่เหมาะสมกับองค์พระ จึงโปรดเกล้าฯ อัญเชิญพระศาสดาไปประดิษฐานที่วัดบวรนิเวศคู่กับพระพุทธชินสีห์ ❖

หลวงพ่อดุสิต

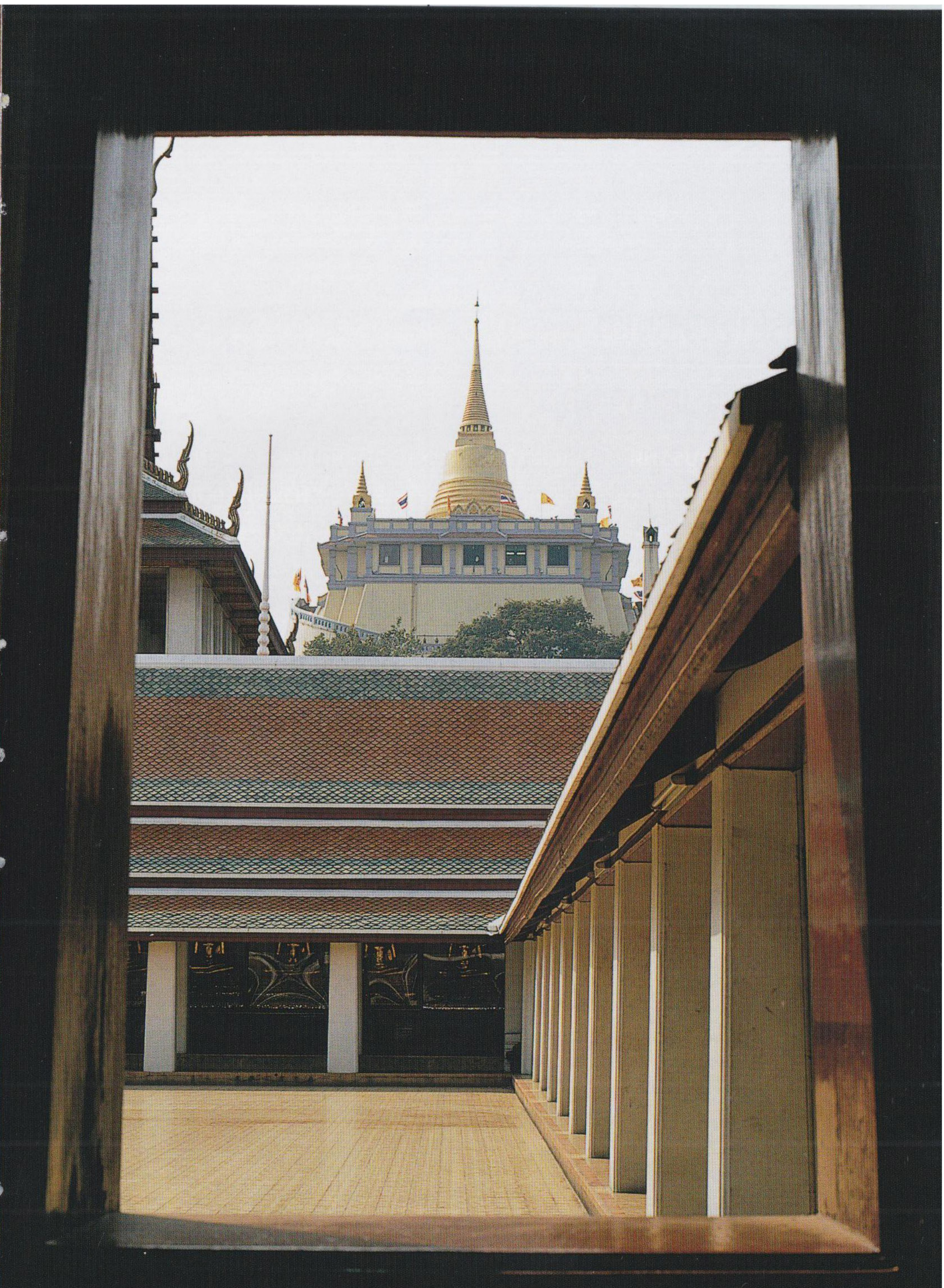

ทัศนียภาพบรมบรรพตที่มองจากลานพระอุโบสถผ่านพระระเบียงออกไป

บรมบรรพต :

พระเจดีย์ภูเขาทอง

“บรมบรรพต นามพระราชทาน ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อเดิมคือ **“พระเจดีย์ภูเขาทอง”** แต่ชาวไทยนิยมเรียกง่ายๆ กันว่า **เจดีย์ภูเขาทอง** พระเจดีย์องค์นี้ นับเป็นพุทธสถานที่สำคัญของวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เหมือนกับพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร นับเป็นสัญลักษณ์ของวัดที่คนทั่วโลกรู้จักกันมากกว่าพุทธสถานรอบวัดและมุ่งมั่นที่จะได้ชมมรดกทางพุทธศิลป์แห่งนี้

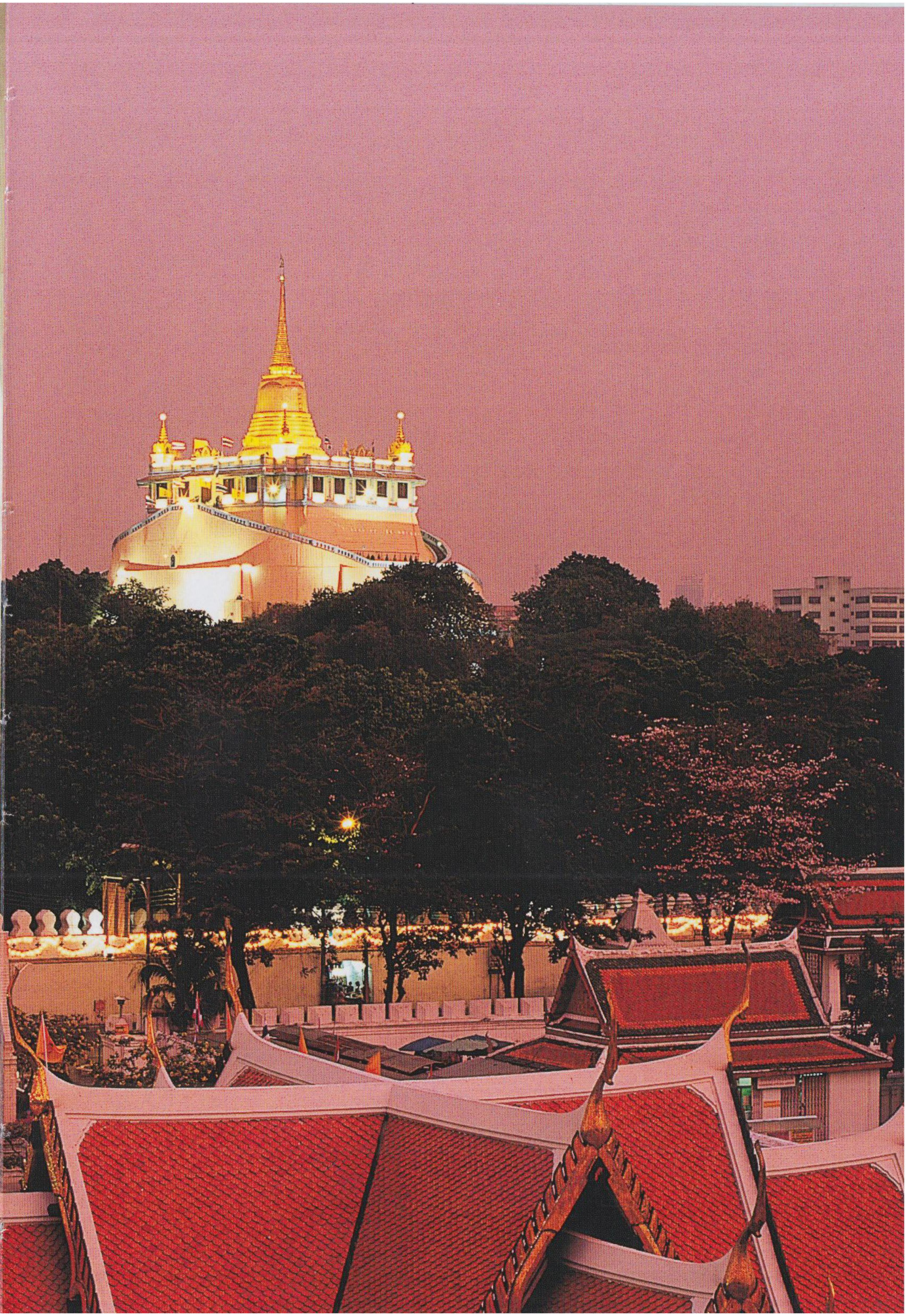

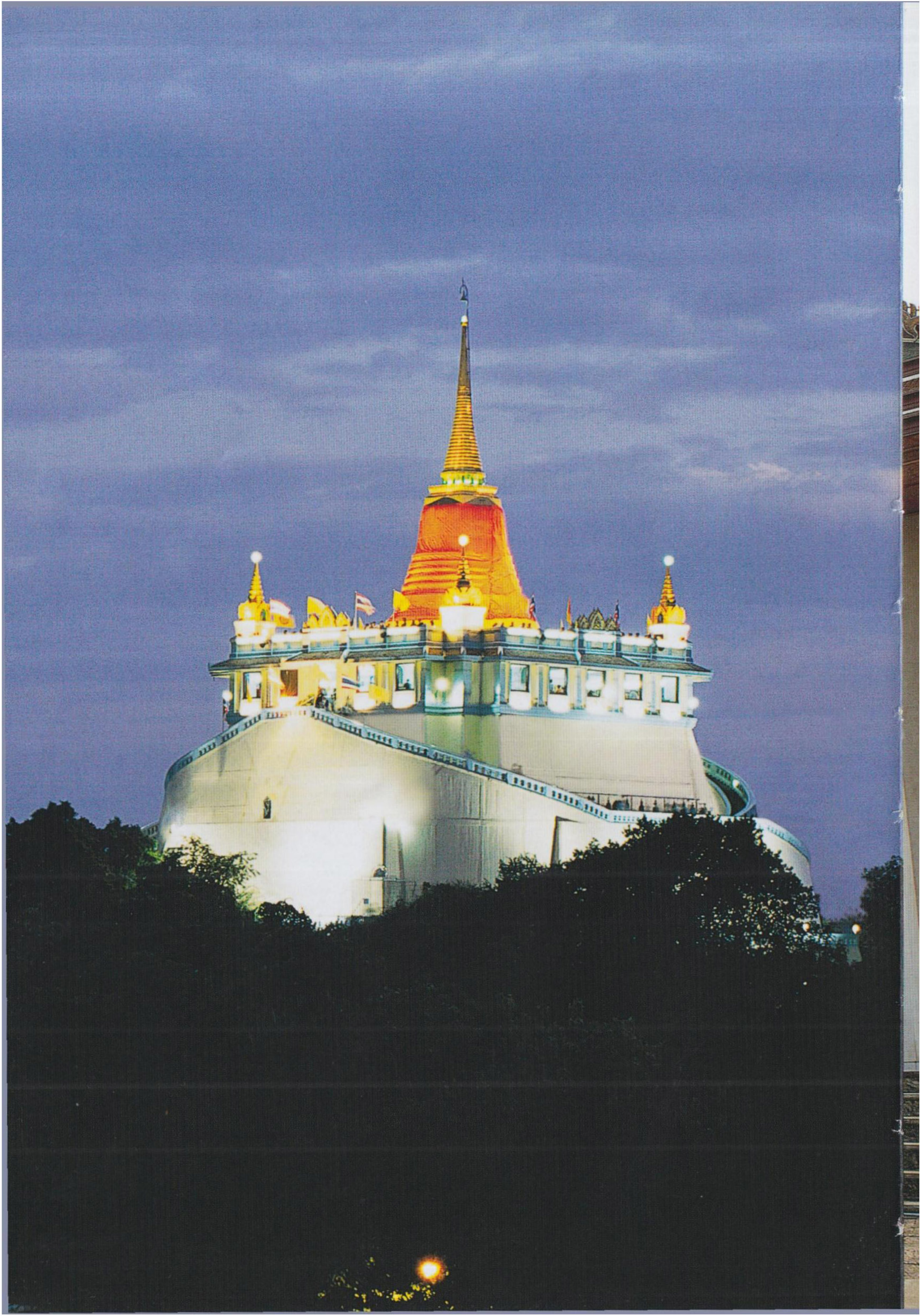

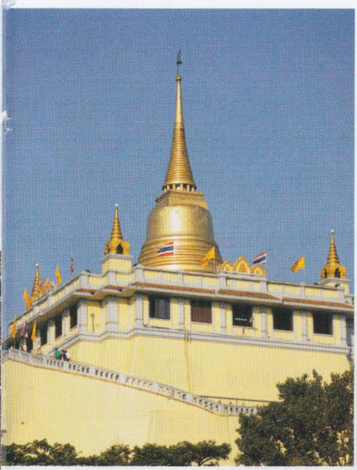

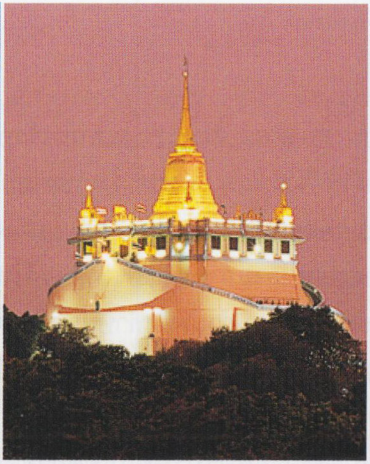

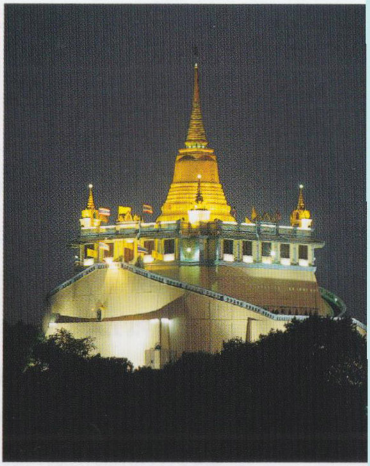

พระเจดีย์ภูเขาทององค์นี้สร้างขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวาระที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดสระเกศครั้งใหญ่นั้น ทรงมีพระราชประสงค์จะสร้างพระเจดีย์เหมือนอย่างวัดภูเขาทองที่กรุงศรีอยุธยา มีคลองมหานาคล้อมรอบวัด และเป็นคลองที่ชาวพระนครจัดเป็นที่ชุมนุมรื่นเริงลอยเรือเล่นสักวากันครั้งสมัยรัชกาลที่ ๑ เหมือนอย่างการละเล่นของชาวกรุงศรีอยุธยา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ *(ทัด บุนนาค)* ครั้งมีตำแหน่งเป็นพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นแม่กองในการสร้าง (ปัจจุบันน่าจะเป็นตำแหน่งประธานอำนวยการโครงการฯ *ผู้เขียน*)

แรกสร้างพระเจดีย์ภูเขาทองนั้น รูปแบบเป็นปรางค์องค์ใหญ่ฐานสี่เหลี่ยมแบบย่อไม้สิบสอง อันเป็นพุทธศิลปสถาปัตยกรรมที่นิยมสร้างในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ฐานกว้าง ๕๐ วา หรือ ๑๐๐ เมตร สูง ๙ วา หรือ ๑๘ เมตร โดยขุดรากลึกลงไปในดิน *(ริมคลองเป็นดินโคลน)* วางท่อนซุงเรียงเป็นแพอัดแน่น อันเป็นวิธีการสร้างฐานรากเหมือนตอกเสาเข็มแล้วถมดินและหินศิลาแลง จากนั้นก่ออิฐถือปูนครอบไว้ชั้นนอก ปรากฏว่าส่วนฐานล่างองค์พระเจดีย์รับน้ำหนักดิน หิน และศิลาแลงที่ถมลงไม่ได้ ส่วนบนยอดเจดีย์จึงทรุดลงจนไม่สามารถแก้ไขได้ และมิได้สร้างต่อให้แล้วเสร็จ

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์ *(แพ บุนนาค)* บุตรของสมเด็จเจ้าพระยาบรม-มหาพิชัยญาติ เป็นแม่กองซ่อมสร้างพระเจดีย์ภูเขาทองที่ทิ้งค้างไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ต่อ โดยซ่อมแปลงแก้ไขพระปรางค์องค์ใหญ่ทำเป็นภูเขาทอง ทำบันไดเวียนสองข้างจนถึงยอด มีส่วนหนึ่งทำบันไดทอดตรงลงมา *(คุณเอนก นาวิกมูล ได้เขียนเล่าเรื่องบันไดตรงส่วนหนึ่งของทางขึ้นภูเขาทอง ซึ่งได้รับคำอธิบายจากอาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ว่าแต่ก่อนเป็นทางที่พระสงฆ์เดินลงมารับบาตรจากพุทธบริษัทในเทศกาลตักบาตรเทโว เมื่อมีการซ่อมบูรณะในรัชกาลต่อมาจึงได้รื้อบันไดตรง ทำเฉพาะบันไดเวียนที่ปรากฏในปัจจุบัน)* ครั้นถึงเดือน ๖ ปีฉลู *(ประมาณเดือนพฤษภาคม)* พ.ศ. ๒๔๐๘ รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้ก่อพระเจดีย์ทรงระฆังไว้บนยอดเขาหนึ่งองค์ ได้เสด็จฯ วางศิลาฤกษ์และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มี "ละครใน" (ละครที่ผู้หญิงแสดงล้วน เป็นมหรสพในราชสำนัก) เป็นมหรสพฉลอง เมื่อแล้วเสร็จพระราชทานนามใหม่ว่า **"บรมบรรพต"**

เกร็ดประวัติบันทึกถึงผลงานพุทธศิลป์สมัยรัชกาลที่ ๔ นั้นต่างจากรัชกาลที่ ๓ เนื่องจากพระองค์ทรงผนวชนานถึง ๒๗ พรรษา ทรงรอบรู้หลักธรรมและทรงพระปรีชาในคัมภีร์สุริยะยาตร แม้การสร้างสถูปเจดีย์ทรงพอพระราชหฤทัยในแบบอย่างเจดีย์ทรงระฆังเหมือนกับพุทธศิลป์สมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นพระพุทธเจดีย์ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างปรากฏเป็นรูปแบบของพระรัตนเจดีย์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระปฐมเจดีย์ที่เมืองนครปฐม และพระเจดีย์ภูเขาทองที่วัดสระเกศ เป็นต้น

การบูรณะซ่อมพระเจดีย์ภูเขาทองครั้งที่สองในสมัยรัชกาลที่ ๕ อันเป็นการซ่อมเสริมในส่วนที่ยัง

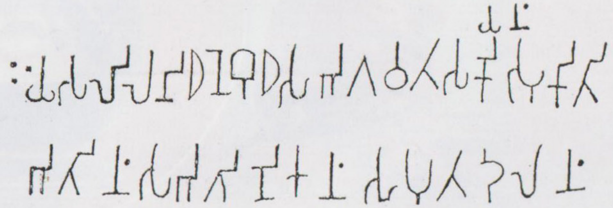

อักษรพราหมีหรือเมาริยะจารึกที่ผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

คำแปล

พระบรมสารีริกธาตุนี้เป็นของพระพุทธเจ้า (สมณโคดม)
ตระกูลศากยราชได้รับแบ่งปันในเวลาถวายพระเพลิงพุทธสรีระ

ขุดพบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ณ เมืองกบิลพัสดุ์
รัฐบาลอินเดียได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕
แล้วโปรดให้บรรจุประดิษฐานไว้ที่พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง)
เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒
สันนิษฐานว่า อักษรจารึกคงเป็นของเก่ากว่าในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช
จากเอกสาร ร. ๕ ศ./๑๑ หมายเลข ๑๓/๑๑
แผนกเอกสารสำคัญ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ไม่เรียบร้อยต่อจากสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อแล้วเสร็จในวันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีฉลู (เทียบปฏิทินเก่าตรงกับ วันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๐) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุที่บูชาไว้ในพระบรมมหาราชวัง ประดิษฐานในพระเจดีย์ภูเขาทองเป็นครั้งแรก ปี พ.ศ. ๒๔๔๐ รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดให้มีงานนักขัตฤกษ์ฉลองพระเจดีย์ภูเขาทองและพระอารามหลวงวัดสระเกศ ระหว่างขึ้น ๘ - ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็นประจำทุกปี

ต่อมาวันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมขุนนครราชสีมา เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ได้รับการอัญเชิญจากเมืองกบิลพัสดุ์ ประเทศอินเดีย และนำมาทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วพระองค์โปรดให้อัญเชิญมาประดิษฐานในพระเจดีย์ภูเขาทองเป็นครั้งที่สอง การพระราชพิธีนั้นโปรดเกล้าฯ ให้มีพิธีฉลองทั้งกลางวันกลางคืน ๓ วัน พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์และถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์จำนวน ๑๐๐ รูป ตั้งบายศรีแก้ว เงิน ทอง และเวียนเทียนสมโภช กลางคืนจัดมหรสพสมโภช มีโขน หุ่น งิ้ว หนัง (น่าจะเป็นการแสดงหนังใหญ่ *ผู้เขียน*) มอญรำ สิงโต รำกระถาง ไม้ลอย ญวนหก (น่าจะเป็นการแสดงกายกรรม *ผู้เขียน*) และจุดดอกไม้เพลิงตามธรรมเนียมโบราณ

จากการพระราชพิธีฉลองใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้วนานถึง ๕๐ ปีต่อมา สมัยท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ญาโณทยมหาเถร ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมวโรดม เจ้าอาวาสวัดสระเกศฯ ทรงมีบัญชาให้กรมชลประทานเป็นแม่กองทำการซ่อมครั้งใหญ่ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๓ - ๒๔๙๗ โดยให้หยุดงานนักขัตฤกษ์ประจำปีไว้ชั่วคราว การซ่อมใหญ่ได้แก่ องค์พระเจดีย์ภูเขาทองที่ทรุดเอียงซ่อมเสริมเหล็กคานคอนกรีต ซ่อมกำแพงรอบนอกและบันได ตัดโค่นต้นไม้ที่รกทึบให้โล่งเตียน เมื่อแล้ว

รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสร้างสถูปทองสำริดบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐานบนยอดบรมบรรพต หรือพระเจดีย์ภูเขาทอง

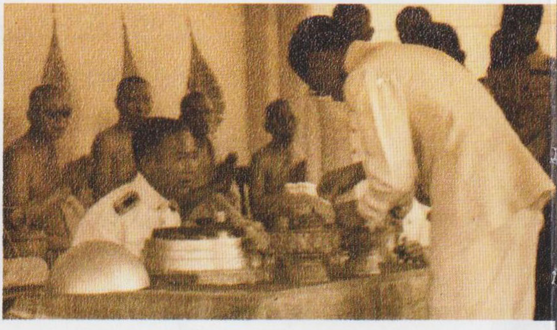

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จฯ ทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
ในพระเจดีย์บนลูกแก้ว โดยทรงชักสายสูตรขึ้นไป
เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๐๙ เวลา ๙.๐๐ น.

เสร็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เสด็จพระราชดำเนินยังมณฑลพิธี ณ บรมบรรพต ทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระเจดีย์ยอดพระมณฑป ครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๗ และเปิดให้มีงานเทศกาลนมัสการตามประเพณีโบราณฉลองกันตลอดมา

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ พลเอกประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานกรรมการอำนวยการบูรณะพระเจดีย์ยอดบรมบรรพต โดยบุโมเสกสีทองและสร้างพระเจดีย์ทองระฆังเล็กขึ้นอีกสี่มุม เมื่อแล้วเสร็จทันงานนมัสการประจำปี ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระเจดีย์องค์เล็กในวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๙

ครั้นต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๐ สมเด็จพระบรม-โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ถวายโมเสกสีทองแบบเรียบเพื่อซ่อมแซมพระเจดีย์ภูเขาทองอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ คณะกรรมการและพุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันทาสีองค์บรมบรรพต ปรับปรุงปลูกต้นไม้ที่ฐานโดยรอบใหม่ เพื่อร่วมถวายเป็นพุทธบูชาและบำเพ็ญพระราชกุศลในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

บรมบรรพตหรือพระเจดีย์ภูเขาทองปัจจุบันมีขนาดสูงจากฐานถึงยอด ๖๓.๖ เมตร ฐานโดยรอบมีเส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง ๑๕๐ เมตร ฐานโดยรอบยาว ๓๓๐ เมตร มีบันไดทอดขึ้นเป็นบันไดเวียน ๓๔๔ ขั้น เมื่อเดินขึ้นสู่ยอดเขาบนลานพระเจดีย์สีทอง สามารถมองทัศนียภาพกรุงเทพมหานครได้รอบไกลถึงปลายขอบฟ้า ในสมัยที่ยังไม่มีตึกสูง บนลานพระเจดีย์ยังใช้เป็นที่สังเกตการณ์อัคคีภัยของพระนครด้วย ซึ่งด้านข้างวัดสระเกศมีสถานีดับเพลิงภูเขาทองอยู่ด้วย

ทัศนียภาพกรุงเทพมหานคร เมื่อมองจากภูเขาทอง

ทิศตะวันตก

ทิศตะวันออก

ทิศเหนือ

ทิศใต้

เมื่อท่านได้ขึ้นมาสักการะพระบรมสารีริกธาตุบนยอดพระเจดีย์ภูเขาทองนี้ แล้วย้อนประมวลความคิดคำนึงถึงภาพเขียนหลังพระประธานในพระอุโบสถเรื่องไตรภูมิพระร่วง จะได้ข้อคิดในความเชื่อเรื่องภูมิจักรวาลที่ว่า มีเขาพระสุเมรุยอดเขาสูงสุดในจักรวาล คือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่ประทับของพระอินทร์ผู้ดูแลชั้นเหนือขึ้นไปเป็นที่สถิตของเทพและพระพรหม รอบเขาพระสุเมรุมีเขาสัตตบริภัณฑ์เจ็ดลูกล้อมอยู่โดยรอบทั้งสี่ทิศ คือ อุตรคุรุทวีป บุรพวิเทหะทวีป ชมพูทวีปและอมรโคยานทวีป ส่วนที่เป็นชมพูทวีปคือโลกมนุษย์ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจุติลงมาเกิดเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ มีขอบเขตเป็นป่าหิมพานต์ที่มีนทีสีทันดรล้อมรอบขอบจักรวาล นอกขอบเป็นแดนนรกภูมิ ส่วนบนฟ้ามีพระอาทิตย์ พระจันทร์ และดวงดาว คติจากไตรภูมิพระร่วงให้ข้อคิดว่าภูมิจักรวาลนั้นแบ่งออกเป็นสามชั้น คือ สวรรค์ โลกมนุษย์ และนรก

ขณะที่เดินลงจากยอดเขาถึงชั้นล่างเชิงเขาที่มีพรรณไม้นานาชนิดปลูกประดับอยู่โดยรอบฐานชั้นล่าง อันเป็นร่มเงาให้เราได้ร่มเย็นนั้น ป่ารอบเขานี้จึงเปรียบประดุจเป็นป่าหิมพานต์ หากท่านรู้จักพรรณไม้รอบเขาก็จะเพลินกับการชมพรรณไม้คลายความเมื่อยล้าลงได้

สวนน้ำตกบริเวณทางขึ้นภูเขาทอง

หลวงพ่อดำ

ที่เชิงเขามีพระวิหารเล็กๆ สร้างอยู่สองหลัง เป็นพระวิหารที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ ๒ องค์ คือ **หลวงพ่อโต** พระพุทธรูปปางมารวิชัยก่ออิฐถือปูนปิดทองพุทธศิลป์สกุลช่างรัตนโกสินทร์ตอนต้น ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ เมตร สูง ๒.๕ เมตรประดิษฐานในวิหารด้านทิศเหนือ และ **หลวงพ่อดำ** พระพุทธรูปปางมารวิชัยก่ออิฐถือปูนปิดทอง พุทธศิลป์สกุลช่างรัตนโกสินทร์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ เมตร ประดิษฐานในพระวิหารด้านทิศตะวันตก พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้ รัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชดำริสร้างขึ้นเพื่อให้พุทธบริษัทที่ไม่สามารถขึ้นไปกราบนมัสการพระบรมสารีริกธาตุบนยอดเขาสามารถกราบพระพุทธรูปสำคัญทั้งสององค์แทนได้

พระวิหารหลวงพ่อโตนั้น ดร.บุญรอด บิณฑสัณฑ์ และคุณหลวงสัมฤทธิวิศวกรรม ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ส่วนพระวิหารหลวงพ่อดำ บริษัทสง่าพานิช จำกัด ได้บูรณปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

หลวงพ่อโต
ศิลปะสกุลช่างรัตนโกสินทร์ตอนต้น

覚王山

พระบรมสารีริกธาตุ วัดนิไทยจิ

สัญลักษณ์แห่งความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระเจดีย์ภูเขาทองแล้ว ต่อมาได้พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุส่วนที่แบ่งจากพระเจดีย์ภูเขาทองนี้ แก่ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น เมียนม่าร์ ลาว ศรีลังกา ไซบีเรีย และญี่ปุ่น เป็นต้น เพื่อเป็นไปตามความประสงค์ของรัฐบาลอินเดีย นับว่าทรงนำพระพุทธศาสนามาเชื่อมสัมพันธไมตรีทางการทูตกับนานาประเทศ

รัฐบาลญี่ปุ่นได้คัดเลือกตัวแทนคณะสงฆ์ญี่ปุ่นจากพุทธนิกายต่างๆ เข้าร่วมในพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ จากประเทศไทยไปยังประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่

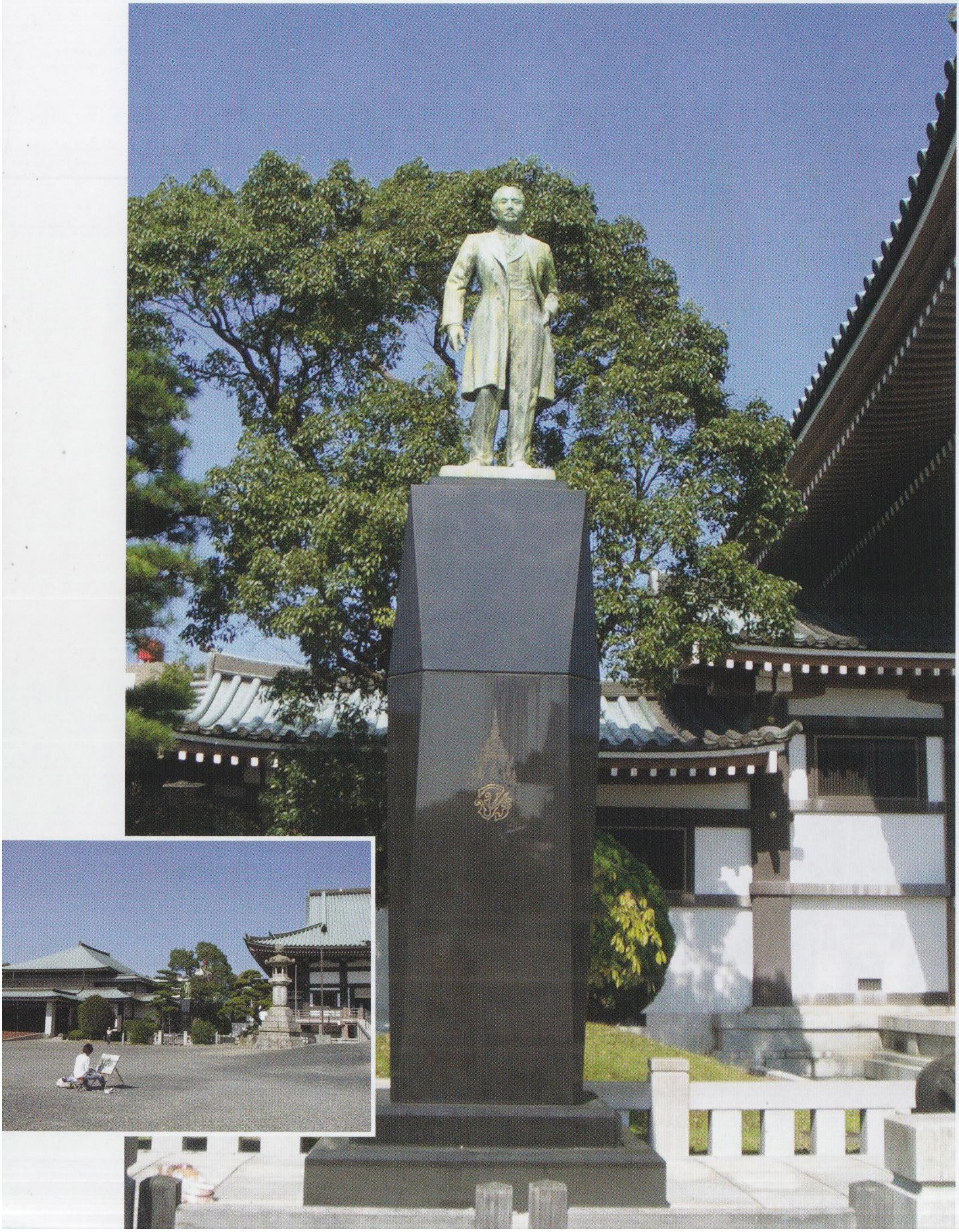

๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ คณะสมณทูตได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า **มีความประสงค์จะสร้างวัดและพระเจดีย์ขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ที่ได้รับพระราชทานนี้ และเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการรวมนิกายต่างๆ ของคณะสงฆ์ในประเทศญี่ปุ่น**

เมื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุกลับถึงประเทศญี่ปุ่นแล้ว ได้มีการประชุมกันระหว่างรัฐบาล คณะสงฆ์ญี่ปุ่นจากนิกายต่างๆ ตลอดจนพุทธศาสนิกชน เพื่อคัดเลือกเมืองที่จะสร้างวัดและพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ได้รับพระราชทาน ต่างมีความเห็นพ้องต้องกันว่า**เมืองนาโกย่า** สมควรเป็นเมืองที่จะทำการสร้างวัด เพราะนอกจากชาวเมืองจะมีความศรัทธาอย่างแรงกล้าแล้ว นาโกย่ายังเป็นเมืองมรดกทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมญี่ปุ่น เป็นที่ตั้งของปราสาทนาโกย่าอันเก่าแก่ของโชกุนอีกด้วย

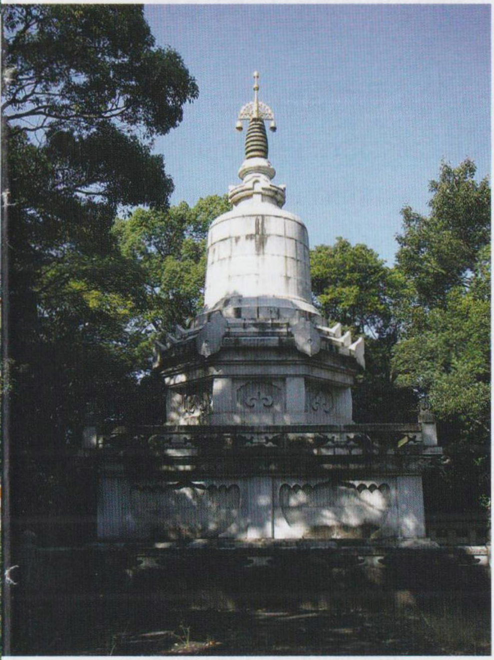

วัดนิไทยจิ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ที่เมืองนาโกย่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชศรัทธาบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมสร้างวัดนี้กับประชาชนและรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ นอกจากพระราชทานทรัพย์แล้ว ยังพระราชทานพระพุทธรูปโบราณที่มีความงดงามวิจิตรพิสดารให้ด้วย ชาวญี่ปุ่นถือว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็นศิลปะคู่บ้านคู่เมือง และเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ความ

พระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมืองนาโกย่า

สัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ประชาชนและรัฐบาลญี่ปุ่นจึงพร้อมใจกันสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานอยู่ด้านหน้าพระวิหาร เพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่พระองค์

สำหรับพระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น ศาสตราจารย์ซูดะ อิโต ศิลปินผู้มีชื่อเสียงแห่งมหาวิทยาลัยโตเกียวเป็นผู้ออกแบบ สร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ มีความงดงามแบบพุทธสถาปัตยกรรม

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขึ้นใหม่อีกครั้ง พระราชทานพระพุทธรูป ภปร. เพิ่มอีกองค์หนึ่ง พระราชทานพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-เกล้าเจ้าอยู่หัว และของพระองค์ ประดิษฐานลงบนไม้ด้วยลายจำหลักทองเหนือทางเข้าวิหาร และพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์เดิมว่า **"พระพุทธศากยมุนี"**

วัดนิไทยจิ อยู่ในการดูแลของรัฐบาลญี่ปุ่น ไม่มีพระสงฆ์นิกายใดนิกายหนึ่งพำนักอยู่ประจำเหมือนวัดญี่ปุ่นทั่วไป แต่จะมีพระสงฆ์จากนิกายใหญ่ๆ ที่รัฐบาลรับรอง ๑๙ นิกาย สับเปลี่ยนกันมาดูแลนิกายละ ๓ ปี ตามข้อตกลงเมื่อเริ่มสร้างวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ นี้มีพระสงฆ์นิกายเทนได เป็นผู้ดูแล

ประชาชนชาวไทยและชาวญี่ปุ่นถือกันว่าพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์พระศากยมุนีพุทธเจ้า ที่ประดิษฐานที่วัดนิไทยจิ ประเทศญี่ปุ่นนี้ เป็นสัญลักษณ์แห่งความรัก ความสามัคคีและการรวมนิกายต่างๆ แห่งคณะสงฆ์ญี่ปุ่น ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศตราบจนปัจจุบัน ❖

พระพุทธศากยมุนี ที่รัชกาลที่ ๕
พระราชทานพร้อมกับพระบรมสารีริกธาตุ

พระพุทธศากยมุนี

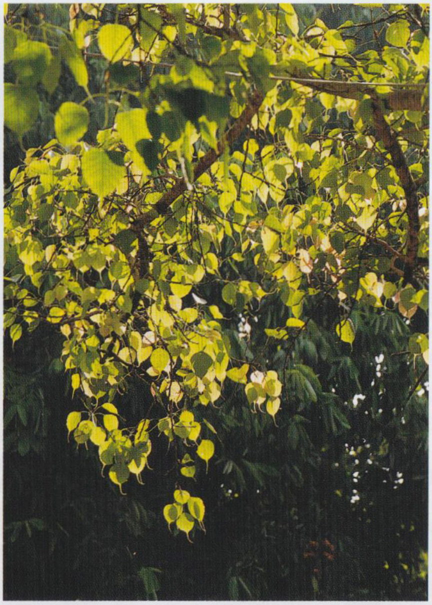

พระศรีมหาโพธิ์

ต้นโพธิ์ พระศรีมหาโพธิ์หรือต้นอัสสัตถพฤกษ์ พันธุ์พระศรีมหาโพธิ์ที่ตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอาจารย์ดีและพระอาจารย์เทพ หัวหน้าสมณทูตจากวัดสระเกศ ซึ่งรัชกาลที่ ๒ โปรดเกล้าฯ ให้ไปสืบพระศาสนาที่ประเทศศรีลังกา ได้นำต้นกล้าจากเมืองอนุราธบุรีมาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกไว้ที่วัดสระเกศหนึ่งต้น อีกสองต้นโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกไว้ที่วัดสุทัศน์และวัดมหาธาตุ พระศรีมหาโพธิ์คงเจริญงอกงามเป็นร่มเงาถึงทุกวันนี้ ❖

หอไตรเรือนไม้ ซึ่งได้รับการบูรณะใหม่ในปัจจุบัน

หอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎก หรือนิยมเรียกสั้นๆ กันว่า **หอไตร** เป็นที่เก็บพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และพระธรรม หอไตรหลังเดิมมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีและได้รับการบูรณะขึ้นใหม่พร้อมกับการสร้างพระอุโบสถในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีศิลปสถาปัตยกรรมฝีมือช่างประณีตบรรจง สลักลายกระหนกลายก้านขดอ่อนช้อยรอบทั้งสี่ด้าน หลังคาประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ มีเฉลียงรอบ ฝาผนัง บานประตูและหน้าต่างมีภาพประดับเขียนลายรดน้ำ พุทธสถานแห่งนี้งดงามมาก ไม่ควรพลาดการชม เดิมนั้นเป็นเรือนไม้สร้างอยู่ในสระ ครั้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้ถมสระก่ออิฐถือปูนส่วนเครื่องล่างและเรือนไม้เดิมยังคงรักษาไว้ ดังที่ปรากฏอยู่ถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นหอสมุดประจำวัดด้วย ❖

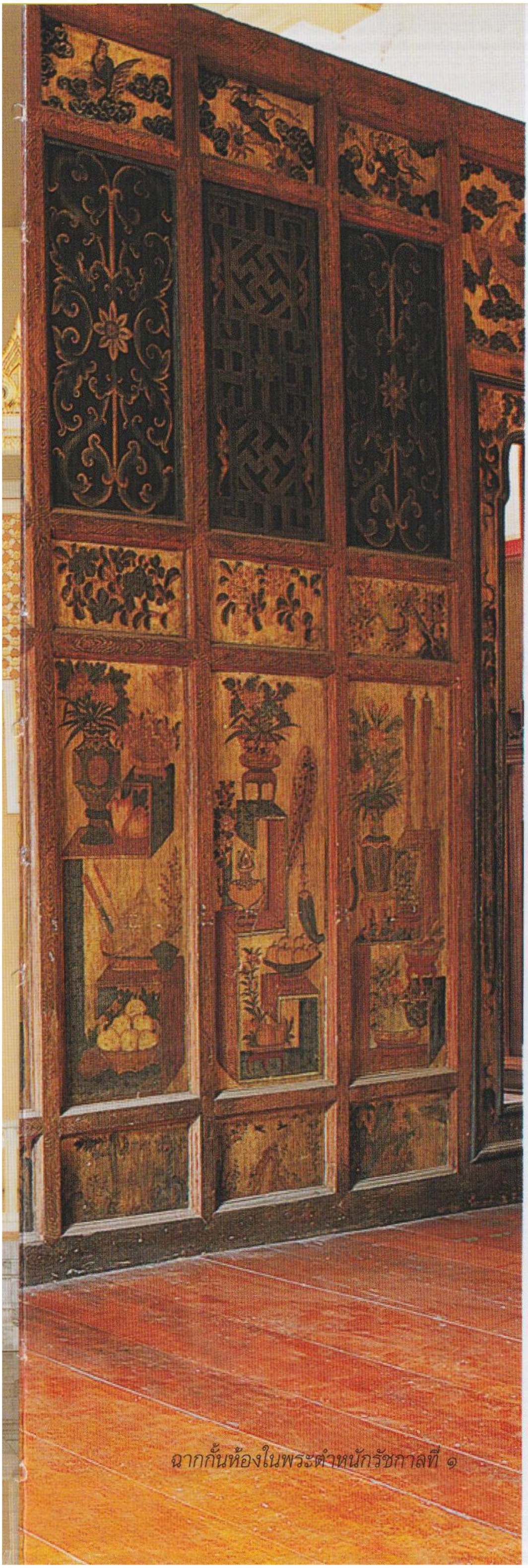

ฉากกั้นห้องในพระตำหนักรัชกาลที่ ๑

พระตำหนัก

พระตำหนัก ตั้งอยู่ใกล้กับหอไตร เดิมเป็นเรือนไม้สร้างเป็นห้องโถงใหญ่ กั้นห้องไว้ด้วยฝาเป็นสองส่วน ฝาห้องนั้นแกะลายจำหลัก หลังคามีช่อฟ้า รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างถวายไว้ข้างพลับพลาที่เคยประทับสรงมูรธาภิเษก ในวัดสะแก และสระที่สรงมูรธาภิเษกอยู่ข้างพระตำหนักนี้ ปัจจุบันได้ถูกถมไปแล้ว ครั้นสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้บูรณปฏิสังขรณ์เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีฉากกั้นห้องเขียนภาพลวดลายกระบวนจีนตามความนิยมของศิลปะสมัยรัชกาลที่ ๓ ❖

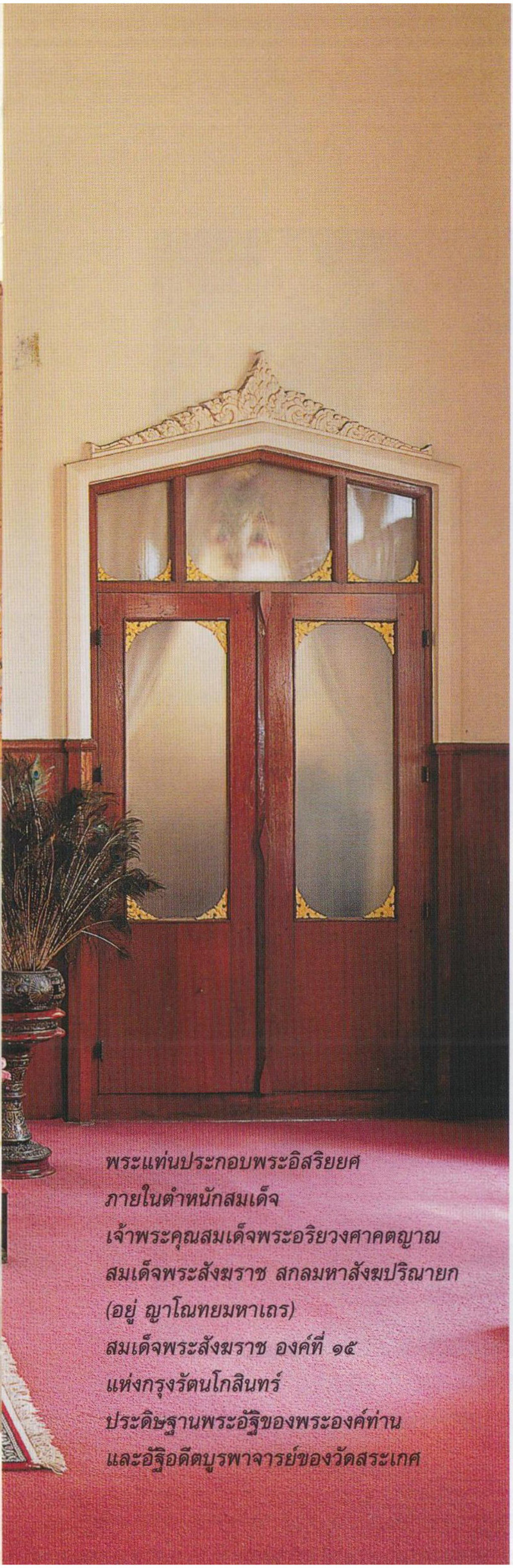

พระแท่นประกอบพระอิสริยยศ
ภายในตำหนักสมเด็จ
เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(อยู่ ญาโณทยมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๕
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
ประดิษฐานพระอัฐิของพระองค์ท่าน
และอัฐิอดีตบูรพาจารย์ของวัดสระเกศ

ตำหนักสมเด็จ ฯ

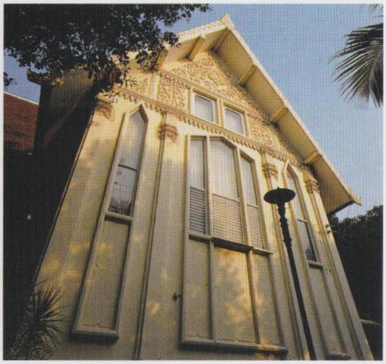

ตำหนักสมเด็จฯ ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของพระวิหาร ติดกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม สร้างแบบศิลปะประยุกต์ หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบ คณะศิษยานุศิษย์สร้างถวายสมเด็จพระสังฆราช ญาโณทยมหาเถร ตั้งแต่ยังทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ แต่มาแล้วเสร็จเมื่อพระองค์ทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช จึงกลายจากกุฎี เป็นตำหนัก และเรียกกันว่า ตำหนักสมเด็จฯ สมัยเมื่อพระองค์ทรงพระชนม์อยู่ได้ใช้เป็นที่ประชุมมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นที่ประชุมชั้นสูงสุดด้านพุทธจักรในประเทศไทย ❖

วิธีสอนหนังสือแบบดั้งเดิม ที่เรียกว่า ***"บอกหนังสือ"***

*ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส กำลังสอนวิชาภาษาบาลี (เมื่อเปรียบเทียบกับรูปบน จะเห็นว่า ยังรักษาการเล่าเรียนแบบดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่งเป็นการเรียนการสอน **"แบบพ่อสอนลูก"**)*

โรงเรียนพระปริยัติธรรม

อาคาร หลังใหญ่นอกกำแพงแก้ว ฝั่งตรงข้ามกับพระอุโบสถ เป็นอาคารคอนกรีตสูงสองชั้น ประกอบด้วยหลังคาจัตุรมุขมุงกระเบื้อง มีช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ หน้าบันมีอักษรย่อของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชญาโณทยมหาเถร ทรงสร้างขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม ❖

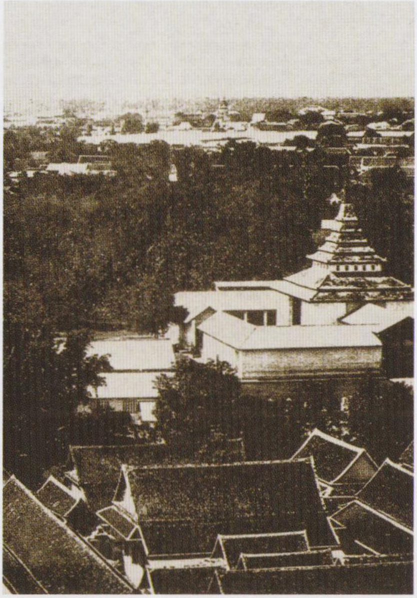

เมรุปูนของเดิม *(ภาพจากหนังสือ Buddhistische Tempelanlagen in Siam ของ คาร์ล ดอริ่ง)*

เมรุปูน

นามนี้ เกี่ยวข้องกับสี่แยกเมรุปูน ที่ถนนบริพัตรตัดกับถนนบำรุง-เมือง เป็นอนุสรณ์แห่งนามที่เรียกเมรุปูนภายในวัดสระเกศที่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ *(ทัด บุนนาค)* สร้างขึ้นเป็นที่พระราชทานเพลิงพระศพเจ้านายและศพข้าราชการผู้ใหญ่ ข้างพระเมรุมีพลับพลา โรงธรรม โรงครัว โรงมหรสพ ตลอดจนพุ่มกัลปพฤกษ์และระทาจุดดอกไม้ไฟ ต่อมามีการตัดถนนบำรุงเมืองจึงได้ย้ายเมรุนี้ไปที่วัดเทพศิรินทราวาส เรียกว่า เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์

เมรุปัจจุบัน

การฌาปนกิจศพราษฎรสามัญนั้นใช้เมรุไม้ข้างบรมบรรพต ต่อมาสมเด็จพระสังฆราช ญาโณทยมหาเถร ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ใน พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้ปรับปรุงเสียใหม่และสร้างศาลาครอบไว้ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ องค์การค้าคุรุสภาขออนุญาตปรับปรุงเป็นฌาปนสถาน เพื่อให้สมาชิกคุรุสภาและข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการตลอดจนประชาชนทั่วไปได้ใช้ และเรียกชื่อกันว่าฌาปนสถานคุรุสภามาจนถึงทุกวันนี้

❖

(ซ้าย) ฌาปนสถานคุรุสภาหรือเมรุในปัจจุบัน
สมเด็จพระสังฆราช ญาโณทยมหาเถร
ได้ทรงสร้างเป็นเมรุถาวร
การสร้างศาลาพร้อมฉากกั้นเมรุไว้แบบนี้
ปัจจุบันมีแห่งเดียวในกรุงเทพมหานคร

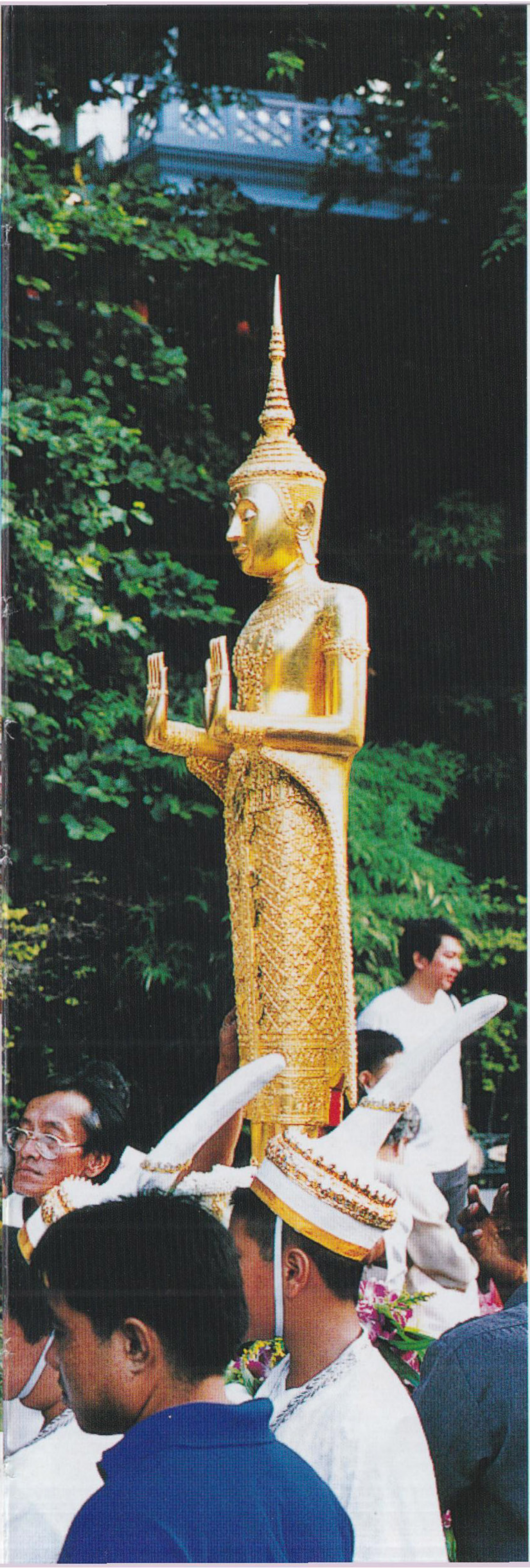

งานนักขัตฤกษ์

พิธีตักบาตรเทโว

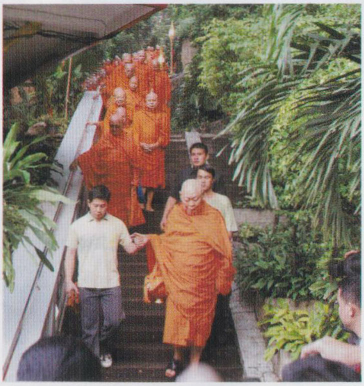

พิธีตักบาตรเทโว วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ของทุกปี (ประมาณเดือนตุลาคม) เป็นวันสุดท้ายที่พระภิกษุสงฆ์ได้จำพรรษาครบกำหนด ๓ เดือน ตามพุทธบัญญัติ หลังจากวันนี้ พระภิกษุสงฆ์มีสิทธิ์ที่จะจาริกไปพักค้างคืนที่อื่นได้ และยังได้รับอานิสงส์ (ผลดี) คือไปไหนไม่ต้องบอกลา ๑ ไม่ต้องถือผ้าไตรครบชุด ๑ ลาภที่เกิดขึ้นแก่ท่านมีสิทธิ์รับได้ ๑ และมีโอกาสได้อนุโมทนากฐิน

(บน) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) นำแถวพระสงฆ์รับบิณฑบาต

(ซ้าย) อัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานบนบุษบก

ขบวนเทวดาอัญเชิญพระพุทธรูป

แถวพระสงฆ์เดินลงมา
ตามบันไดภูเขาทอง

ในทางสงฆ์จะเรียกวันนี้ว่าเป็น **"วันมหาปวารณา"** กล่าวคือพระภิกษุทั้งหลาย ทั้งพระผู้ใหญ่และพระผู้น้อย ต่างเปิดโอกาสแก่กันและกันให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ มีคำกล่าวเป็นภาษาบาลี ว่า

"สังฆัมภันเต ปะวาเรมิ ทิฏเฐนะ วา สุเตนะ วา ปะริสังกายะ วา วะทันตุ มัง อายัส์มันโต อะนุกัมปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปฏิกกะริสสามิ"

แปลว่า ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นหรือได้ฟังก็ตาม ขอท่านทั้งหลายโปรดอนุเคราะห์ ว่ากล่าวตักเตือนกระผมด้วย เมื่อกระผมมองเห็นแล้ว จักประพฤติตัวเสียใหม่ให้ดี

พิธีนี้เป็นการรำลึกว่า เมื่อออกพรรษาแล้วต่างองค์ต่างต้องจากกันไป อาจมีข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น โดยตัวท่านเองรู้เท่าไม่ถึงการณ์ พระสงฆ์จึงใช้วิธีการกล่าวปวารณาตัวไว้เพื่อพระรูปอื่นได้เห็นหรือแม้แต่ได้ยินได้ฟัง เรื่องไม่ดีไม่งามอะไรก็ตาม ให้กล่าวแนะนำตักเตือนได้โดยไม่ต้องเกรงใจกันทั้งพระผู้ใหญ่และผู้น้อย ด้วยเจตนาดีต่อกัน โดยที่พระผู้ใหญ่ก็มิได้สำคัญตนว่าทำอะไรแล้วถูกไปหมดทุกอย่าง เท่ากับเป็นการช่วยระมัดระวังข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีของพระรูปหนึ่ง ที่อาจจะลุกลามก่อความเสื่อมเสียไปถึงพระหมู่มากหรือถึงพระพุทธศาสนาอันเป็นจุดศูนย์รวมได้ ชี้ให้เห็นวิธีการคอยสังวร คือ ตามระวัง ไม่ประมาท ไม่ยอมให้ความเลวร้ายเกิดขึ้นได้ เหมือนล้อมรั้วไว้ก่อนที่วัวจะหาย ไม่ว่าจะอยู่ในเทศกาลเข้าพรรษาหรือออกพรรษา พระภิกษุสงฆ์ก็จะประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัยอยู่ตลอดเวลา

ส่วนพุทธบริษัททั้งชาววัดและชาวบ้าน ต่างพร้อมใจกันทำบุญกุศลตามคติประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณกาล เช่น การทอดกฐิน และการตักบาตรเทโว

"ตักบาตรเทโว" หรือเรียกชื่อเต็มตามคำพระว่า "เทโวโรหนะ" แปลว่าการเสด็จลงจากเทวโลก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **"ตักบาตรดาวดึงส์"** จะ

กระทำในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ท่านจัดเป็นกาลทาน คือ หนึ่งปีมีหนึ่งครั้ง โดยยึดถือว่าเป็นวันคล้ายกับวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก ตามตำนานกล่าวว่า

*"ในพรรษาที่ ๗ หลังการตรัสรู้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จฯ ขึ้นไปจำพรรษา ณ บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงเทศนา พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ โปรดพระพุทธมารดา ซึ่งทรงบังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต ครั้นจำพรรษาครบ ๓ เดือน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปวารณาพระวัสสาแล้วเสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลกมาสู่มนุษย์โลกในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ โดยเสด็จฯ ลงทางบันไดแก้วทิพย์ ซึ่งตั้งระหว่างกลางของบันไดทองทิพย์อยู่เบื้องขวา บันไดเงินทิพย์อยู่เบื้องซ้าย หัวบันไดทิพย์ที่เทวดาเนรมิตขึ้นทั้ง ๓ พาดบนยอดเขาพระสิเนรุราช อันเป็นที่ตั้งแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนเชิงบันไดตั้งอยู่บนแผ่นศิลาใหญ่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนคร สถานที่นั้นประชาชนถือว่าเป็นศุภนิมิตร จึงสร้างพระเจดีย์ขึ้นเป็นพุทธบูชานุสาวรีย์ เรียกว่า **"อจลเจดีย์"***

ในวันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงมาสู่มนุษย์โลกนั้น ประชาชนพร้อมใจกันไปทำบุญตักบาตร เท่ากับรับเสด็จฯ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในคราวเสด็จฯ ลงมาจากเทวโลกนั่นเอง

ที่วัดสระเกศนี้ก็จัดพิธีตักบาตรเทโวเช่นเดียวกับวัดอื่นให้คฤหัสถ์แต่งตัวเป็นเทวดา อัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานบนบุษบกที่มีล้อเคลื่อนและมีบาตรตั้งอยู่ข้างหน้า เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใช้คนลากนำหน้าพระสงฆ์ เมื่อถึง

รอใส่บาตร

ใส่บาตรพระพุทธรูป เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระพุทธเจ้า

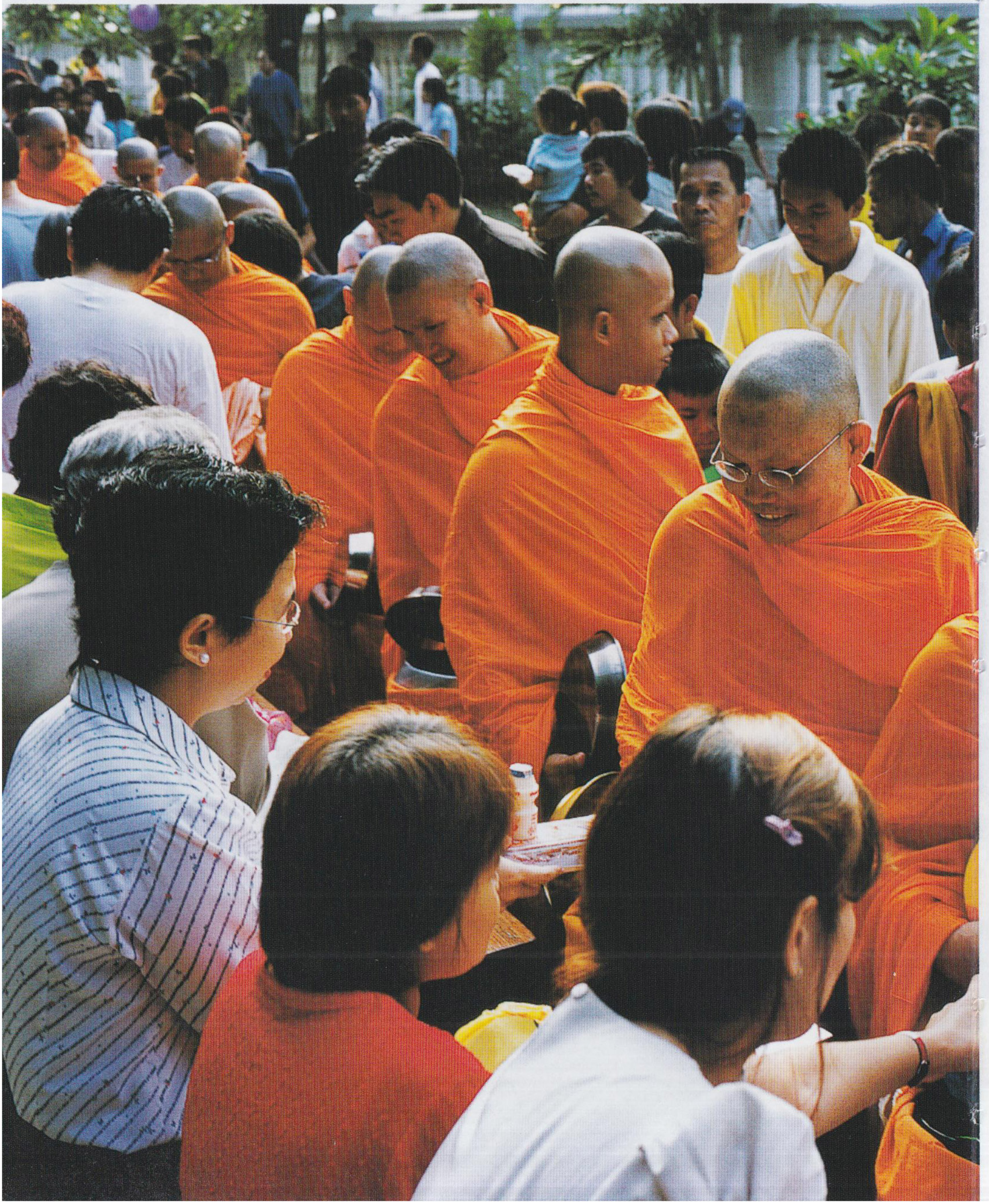

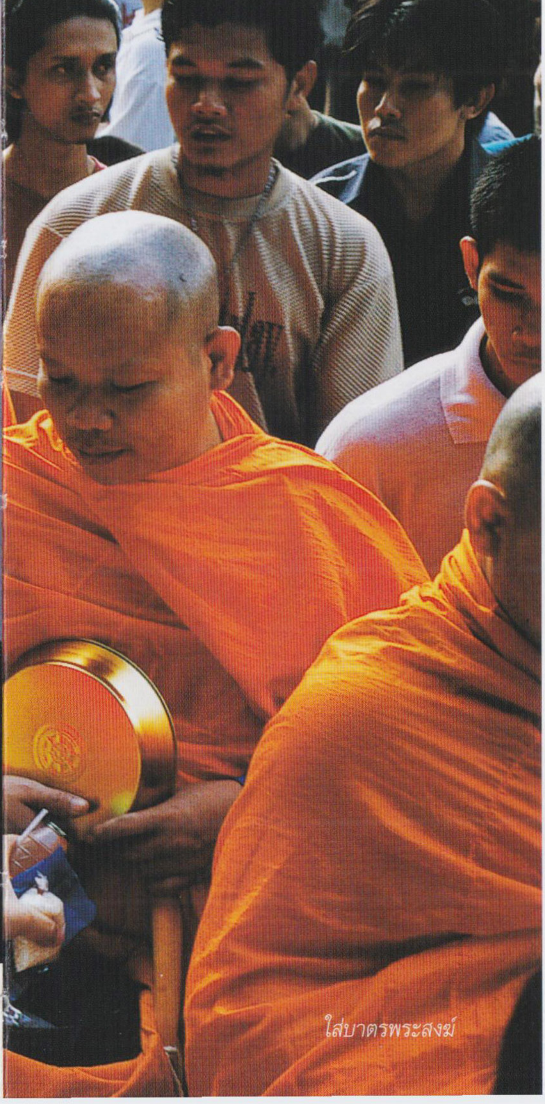

ใส่บาตรพระสงฆ์

เวลาพระสงฆ์จะตั้งแถวเดินลงมาตามขั้นบันไดภูเขาทองเพื่อมารับบาตรที่ทายก ทายิกา ตั้งแถวเรียงรายคอยใส่บาตรที่ลานเชิงภูเขาทอง ด้านล่าง บรรยากาศจึงพิเศษงดงาม และใกล้เคียงกับสมัยพุทธกาลยิ่งนัก

อาหารที่นำมาทำบุญตักบาตรในวันนั้นนิยมใช้ข้าวสาร อาหารแห้ง เหตุเพราะการตักบาตรเทโวนี้ประชาชนนิยมไปทำบุญกันมาก เบียดเสียดกัน บางรายเข้าไปใส่บาตรใกล้ๆไม่ได้จึงห่อข้าวด้วยใบมะพร้าวหรือใบลำเจียกไว้หางยาว เมื่อตั้งใจอธิษฐานแล้วจึงโยนข้าวนั้นไปให้ลงบาตร เรียกกันว่าข้าวต้มลูกโยนหรือข้าวต้มมัดใต้

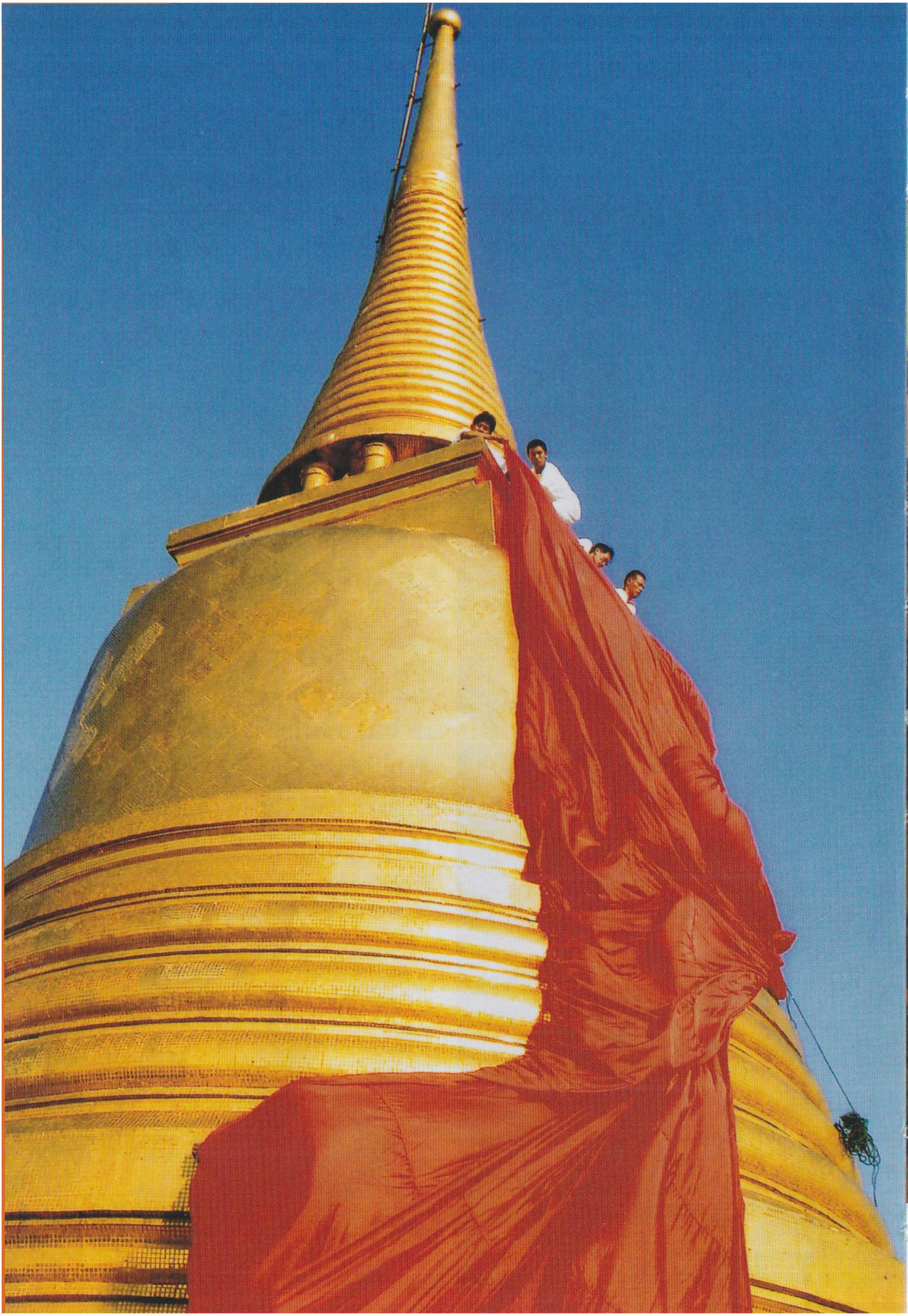

พิธีห่มผ้าแดง

การเฉลิมฉลองพระบรมสารีริกธาตุที่ปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่ครั้งโบราณนั้น มีพิธีที่ชาวพระนคร ให้ความสำคัญมากอีกอย่างหนึ่งได้แก่ พิธีห่มผ้าแดงองค์พระเจดีย์ ซึ่งจะมีขึ้นก่อนวันงาน ๓ วัน ประชาชนได้ร่วมกันจารึกชื่อตนเอง ตลอดจนลูกหลานและญาติมิตรบนผ้าแดง ก่อนอัญเชิญขึ้นห่มองค์พระเจดีย์

พิธีห่มผ้าแดงในงานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ เป็นพิธีที่ชาวพระนครให้ความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าอานุภาพแห่งการบูชาพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต แคล้วคลาดปลอดภัย อันตรายนานาประการอันตรธานไปสิ้น เป็นความเชื่อที่สืบมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งปรากฏความว่า คราวหนึ่งหลังสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๓ พรรษา เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายแก่ชาวเมืองเวสาลี ผู้คนประสบภัยพิบัตินานาประการ เกิดโจรผู้ร้ายเข่นฆ่าชาวเมืองผู้บริสุทธิ์ ไม่เว้นแม้แต่สมณพราหมณ์ผู้ทรงศีล ทำให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก เมื่อพระพุทธองค์เสด็จฯ ไปเท่านั้น ความทุกข์ความเดือดร้อนวุ่นวายก็พลันหายไปสิ้นเป็นที่น่าอัศจรรย์ พระพุทธองค์

ตรัสว่า ที่เป็นเช่นนี้มิใช่ความอัศจรรย์ แต่เป็นเพราะอานุภาพแห่งบุญบารมีที่พระองค์เคยเอาผ้าประดับบูชาเจดีย์ในอดีตชาติ

พิธีห่มผ้าแดงได้จัดให้มีขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่อลังการตามแบบอย่างประเพณีโบราณ เริ่มจากขบวนผู้แต่งกายด้วยชุดเทวดา สมณชีพราหมณ์ผู้ทรงศีล และตามด้วยประชาชนในชุดไทยโบราณ

สำหรับพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่บนองค์บรมบรรพตภูเขาทอง สมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น เป็นส่วนที่ขุดค้นได้จากพระสถูปโบราณ อันเป็นที่ตั้งกรุงกบิลพัสดุ์ สมัยพุทธกาล รัฐบาลอินเดียถวายแด่รัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีบันทึกไว้ในจดหมายเหตุว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ นายวิลเลียม แคลคัสตัน เปปเป ชาวอังกฤษซึ่งมีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศอินเดีย ได้ขุดค้นเนินดินในที่ของตน พบสถูปโบราณหักพังจมอยู่ภายใต้เนินดินที่ปิปราห์วะทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองพัสติ อันเป็นที่ตั้งกรุงกบิลพัสดุ์สมัยพุทธกาล

เมื่อนายวิลเลียม แคลคัสตัน เปปเป ขุดรื้อพระสถูปโบราณนั้นก็พบกล่องศิลาแลงสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่เต็มไปด้วยข้าวของเงินทองเครื่องประดับมากมาย และภายในกล่องศิลามีผอบบรรจุอัฐิธาตุ และที่ผอบนั้นมีข้อความจารึกด้วยอักษรพราหมีโบราณ อันเป็นภาษาที่ใช้มาก่อนพุทธกาล นักภาษาศาสตร์เชื่อว่ามีอายุเก่ากว่าภาษาที่ใช้จารึกในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งใช้ในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ หรือหลังจากนั้นไม่นานเกินพุทธศตวรรษที่ ๒-๔ ข้อความจารึกที่ผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแปลความได้ว่า

"ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้านี้เป็นของตระกูลศากยราชผู้มีเกียรติงาม กับพระภาดา พร้อมทั้งพระภคินี พระโอรส และพระชายา สร้างขึ้นอุทิศถวายไว้"

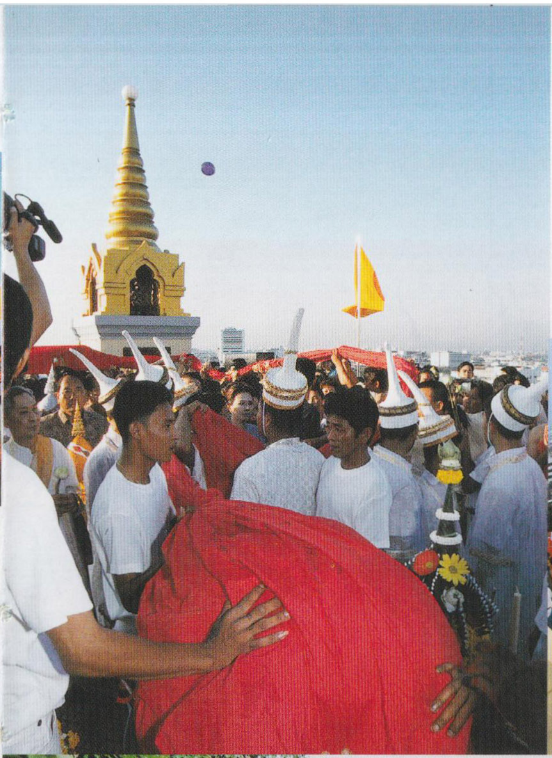

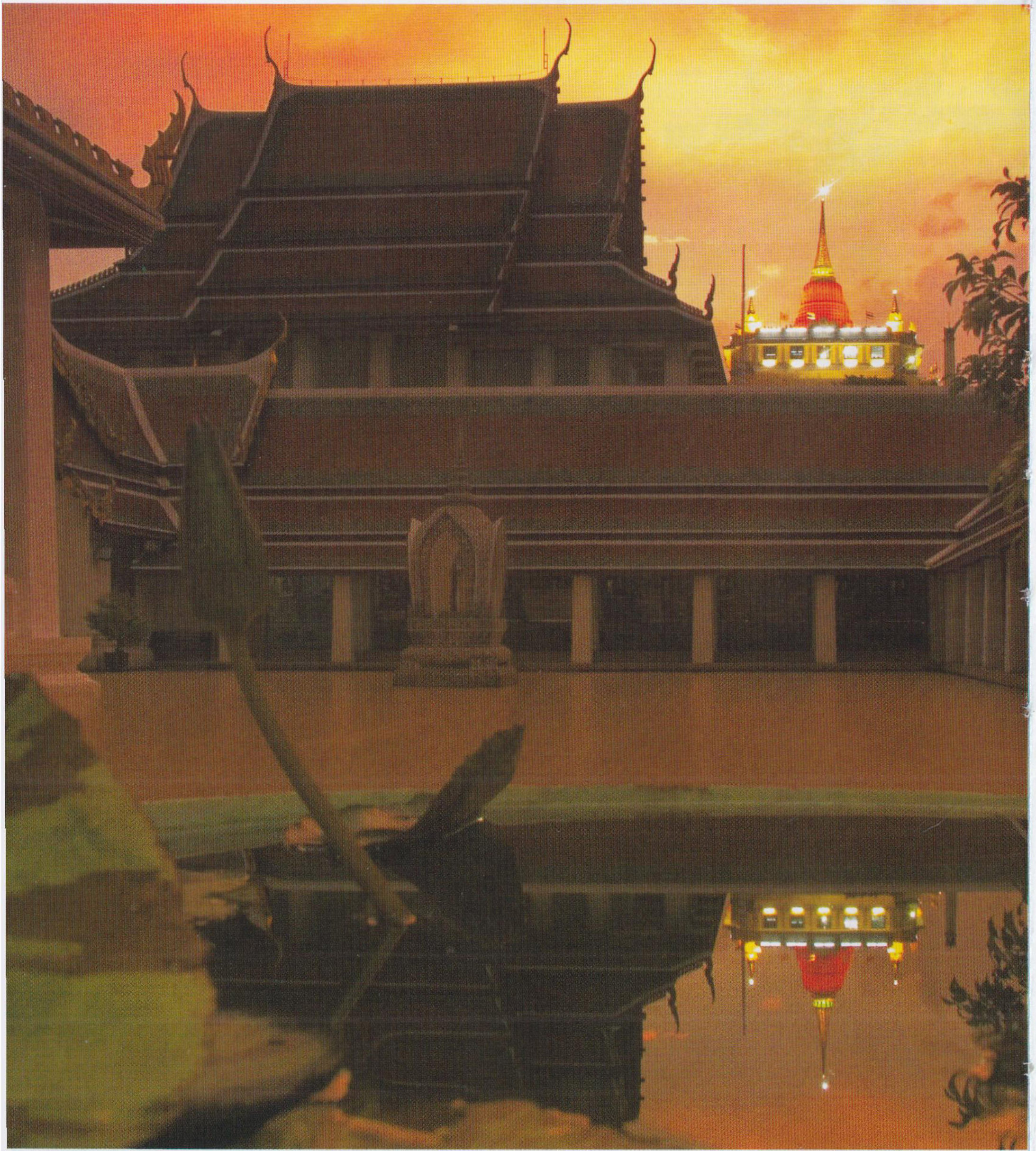

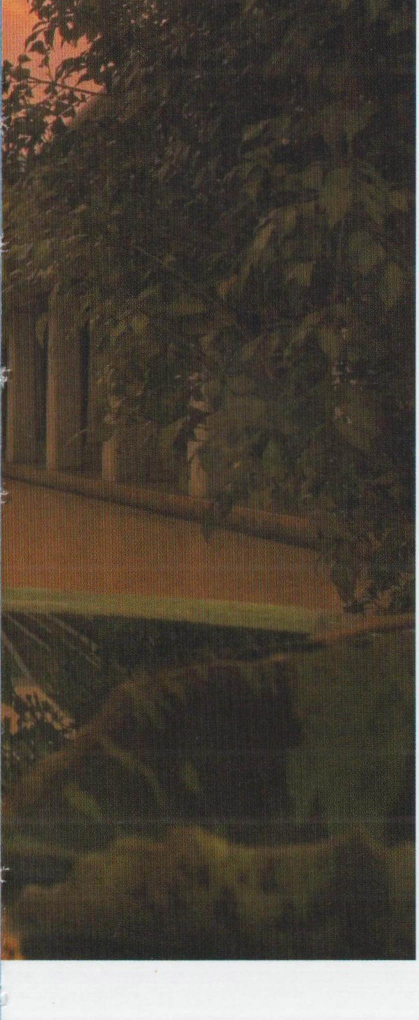

จากจารึกและข้อสรุปของนักภาษาศาสตร์นั้นเป็นสิ่งยืนยันได้ว่า อัฐิธาตุที่บรรจุอยู่ภายในผอบนี้เป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็น ๑ ใน ๘ ส่วนที่เจ้าศากยะได้รับไปในคราวแบ่งพระบรมสารีริกธาตุหลังถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

ครั้นต่อมา มาร์ควิสเคอร์ซัน ผู้ดำรงตำแหน่งอุปราชครองประเทศอินเดีย ซึ่งเคยเข้ามารับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ และมีสัมพันธไมตรีใกล้ชิดกับรัชกาลที่ ๕ มาก่อน เห็นว่าพระบรม-สารีริกธาตุนั้นเป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาวพุทธ จึงควรมอบคืนให้แก่ชาวพุทธ และมาร์ควิสเคอร์ซันพิจารณาว่า กษัตริย์ที่นับถือพระพุทธศาสนาสมัยนั้นก็ยังมีแต่พระเจ้ากรุงสยามเท่านั้น รัฐบาลอินเดียจึงมีความประสงค์ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบรมสารีริกธาตุแด่รัชกาลที่ ๕ พร้อมให้ฝ่ายไทยส่งผู้แทนเป็นคณะราชทูตไปรับ และกราบบังคมทูลขอให้รัชกาลที่ ๕ แบ่งพระบรมสารีริกธาตุแก่ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาต่างๆ เช่น พม่า ลังกา ญี่ปุ่น ไซบีเรีย เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุขุมนัยวินิต (ปั้น สุขุม) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช เป็นผู้ออกไปรับพระบรมสารีริกธาตุ ณ ประเทศอินเดีย โดย

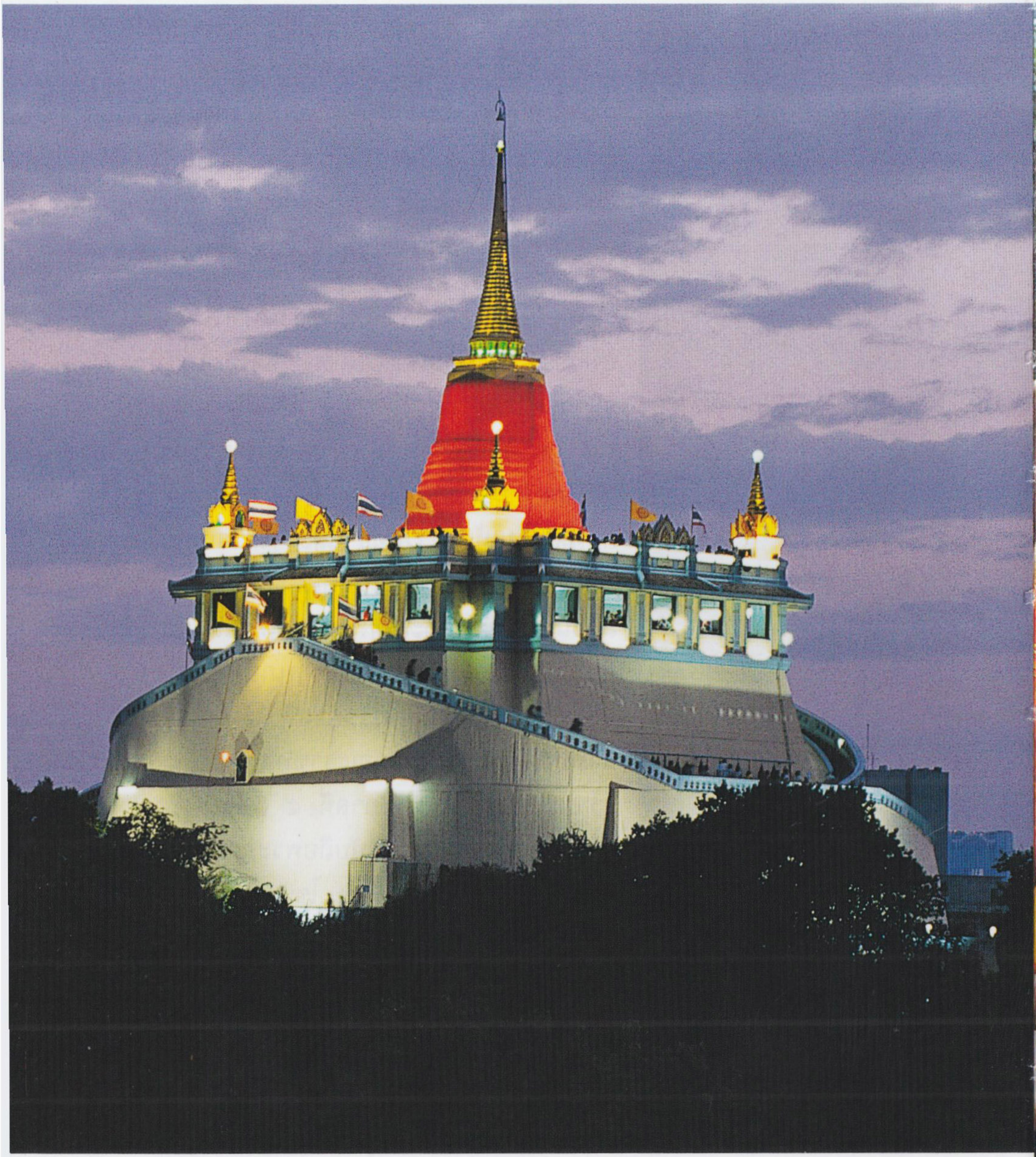

เริ่มออกเดินทางจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๑ และเดินทางกลับในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ในปีเดียวกัน ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุผ่านเมืองตรัง พัทลุง สงขลา แต่ละเมืองที่ผ่านมา มีประชาชนเข้าร่วมขบวนแห่พระบรมสารีริกธาตุและสักการบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน แก้วแหวนเงินทองมากมาย แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในแต่ละเมืองได้เป็นอย่างดี ครั้นถึงเมืองสมุทรปราการ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้นำไปประดิษฐานในพระวิหาร เกาะพระสมุทรเจดีย์ ทำการฉลอง ๓ วัน ๓ คืน วันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุถึงกรุงเทพฯ และโปรดเกล้าฯ ให้บรรจุประดิษฐานที่เจดีย์บรมบรรพตภูเขาทอง วัดสระเกศ

ผ้าแดงที่ผูกติดกันเป็นสายยาวหลายสิบเมตรให้คนจับเป็นแนวยาวเดินวนขวาไปรอบองค์พระเจดีย์อย่างพร้อมเพรียงนี้เปรียบเสมือนจีวรของพระพุทธเจ้า การได้จับผ้าแดงขึ้นไปห่มองค์พระเจดีย์ซึ่งมีพระบรมสารีริกธาตุอยู่ข้างใน จึงเหมือนกับการได้ถวายจีวรแด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

สีแดงเป็นสีแห่งมงคล เป็นสีแห่งความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต นอกจากนั้นสีแดงของผ้ายังเป็นสัญลักษณ์ของการเฉลิมฉลองอันยิ่งใหญ่ การได้มาร่วมพิธีห่มผ้าแดง เพื่อสักการะบูชาพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในพระเจดีย์ภูเขาทองนี้ ย่อมเกิดเป็นผลานิสงส์ บันดาลความร่มเย็นเป็นสุขแก่ตนเอง ครอบครัว ตลอดจนประเทศชาติ บ้านเมือง จึงเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ตราบจนปัจจุบัน

❖

การแสดง แสง สี เสียง

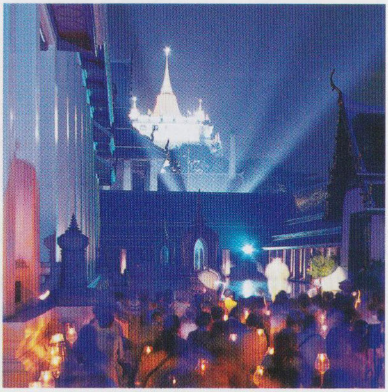

เมื่อพิธีห่มผ้าแดงในตอนเช้าเสร็จสิ้นลง การเฉลิมฉลองในตอนค่ำจัดให้มีการแสดง แสง สี เสียง เพื่อย้อนเส้นทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัดสระเกศที่เกี่ยวเนื่องกับพิธีมูรธาภิเษก อันเป็นเส้นทางการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ตลอดจนความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุจากดินแดนพุทธภูมิสู่สยามประเทศ ซึ่งบรรจุอยู่บนองค์บรมบรรพตภูเขาทอง มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕

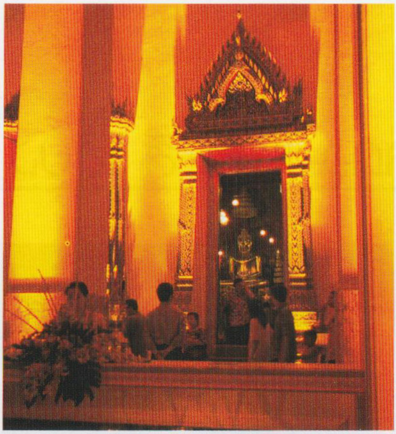

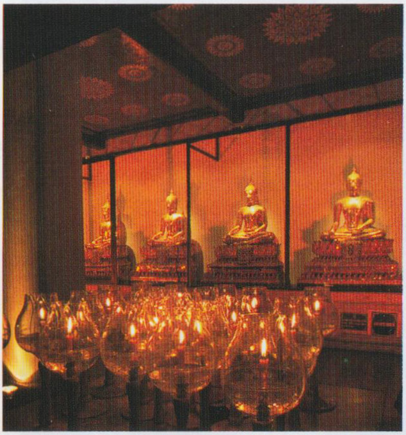

การแสดง แสง สี เสียงได้ริเริ่มจัดขึ้นในปี ๒๕๔๘ เป็นปีแรก โดยท่านเจ้าคุณพระเทพสิริภิมณฑ์ (พระธรรมสิทธินายก ในปัจจุบัน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกศ มีดำริให้จัดขึ้น เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพระราชวงศ์จักรี เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และเป็นการเผยแพร่ให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของภูเขาทองผ่านทางสื่อมัลติมีเดียอีกทางหนึ่งด้วย

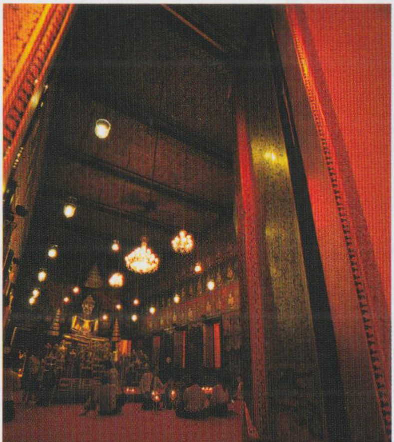

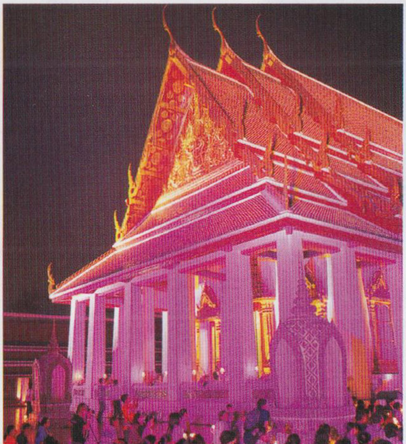

บรรยากาศการแสดง แสง สี เสียง มีการตามประทีปโคมไฟในมุมต่างๆของพระอุโบสถ และสถานที่สำคัญภายในวัด องค์ภูเขาทองที่ห่มผ้าแดงเมื่อแสงไฟสาดฉายขึ้นไปกระทบองค์พระเจดีย์ ประกอบกับการเล่าเรื่องราวย้อนประวัติศาสตร์ ทำให้บรรยากาศในวันนั้นดูงดงามขรึมขลังราวกับผู้เข้าชมได้ร่วมอยู่ในวันคืนเก่าก่อน ชวนให้ย้อนคิดถึงภาพบ้านเมืองหลังจากเสร็จสงคราม การเล่นเพลงเรือ การลอยกระทง และการเฉลิมฉลองพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้รับจากรัฐบาลอินเดียในสมัยรัชกาลที่ ๕ ว่าคงจะงดงามสมกับเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนามายาวนาน และเป็นการส่งสัญญาณบอกว่างานประจำปีวัดภูเขาทองและเทศกาลลอยกระทงในปีนี้ได้เริ่มขึ้นอีกครั้งแล้ว ❖

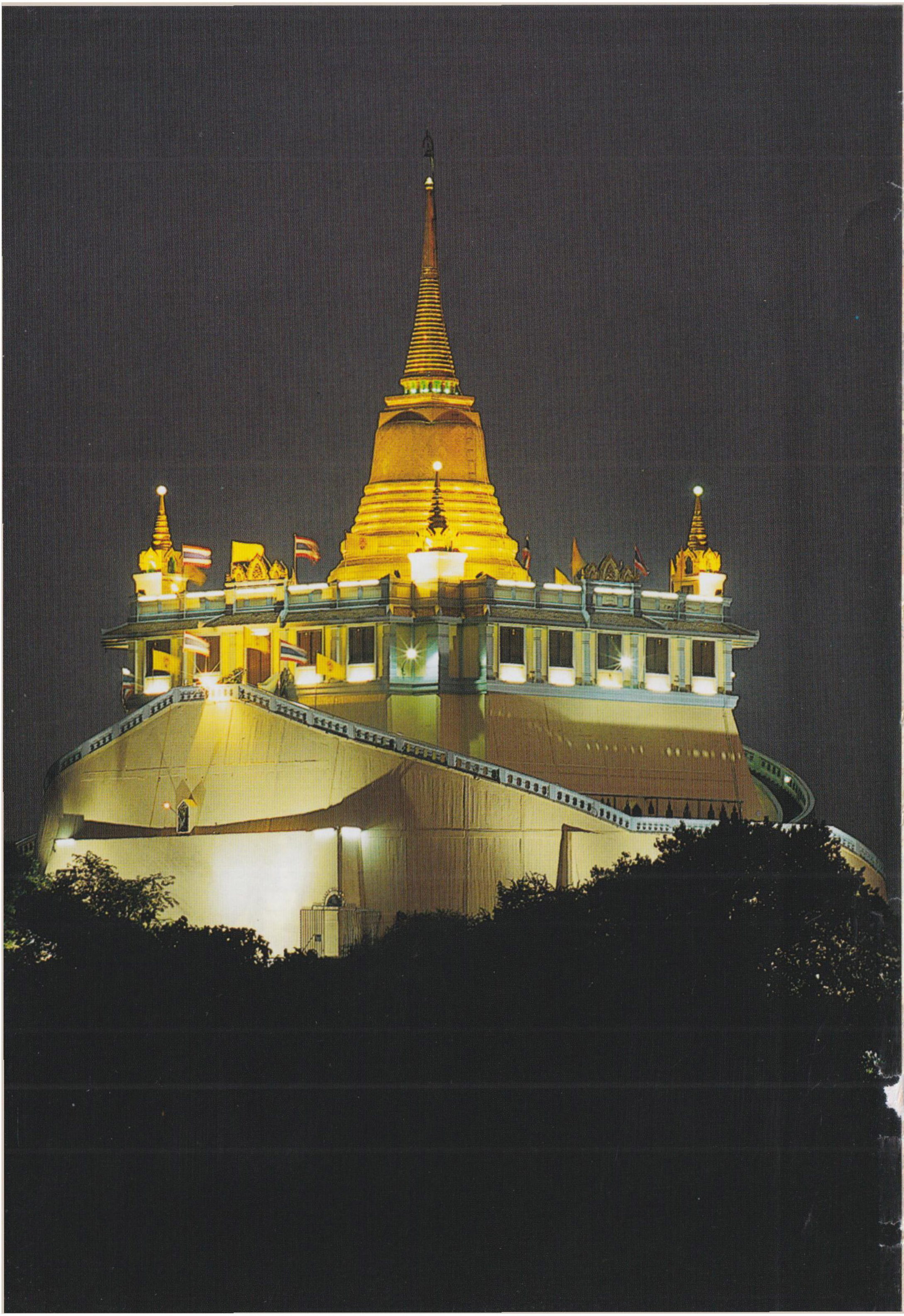

งานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ

(ลอยกระทง) วัดภูเขาทอง

ครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากพระบรมมหาราชวังประดิษฐานที่ยอดบรมบรรพตในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ นั้น ทรงโปรดเกล้าฯ กำหนดให้มีงานนักขัตฤกษ์ฉลองพระเจดีย์ภูเขาทองและพระอารามหลวงวัดสระเกศฯ ระหว่างวันขึ้น ๘ - ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็นประจำทุกปี

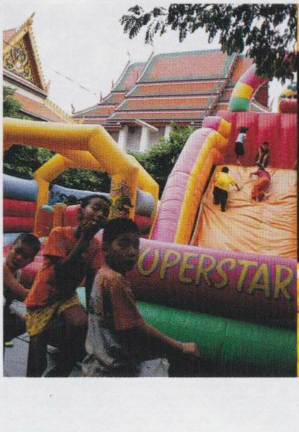

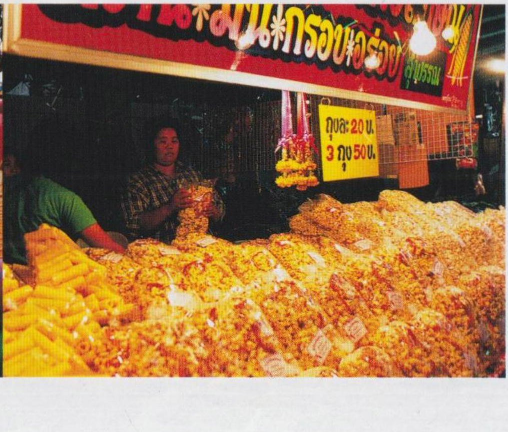

69

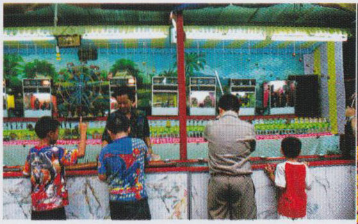

นับแต่นั้นมาถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๔๘ นานติดต่อกันถึง ๑๐๘ ปีที่คณะกรรมการวัดสระเกศและพุทธศาสนิกชนร่วมกันจัดงานเทศกาลประจำปี ระหว่างวันขึ้น ๘ - ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ซึ่งตรงกับเทศกาลลอยกระทง เป็นงานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ บนพระเจดีย์ภูเขาทองด้วย ซึ่งชาวกรุงเทพฯเรียกกันว่า **งานประจำปีวัดภูเขาทอง**

งานวัดภูเขาทองนับเป็นงานวัดที่ยังคงสืบสานวิถีชีวิตของชาวกรุงเทพฯ ที่เชื่อมโยงจากอดีตนับศตวรรษถึงปัจจุบันสมัยของโลกไร้พรมแดนได้อย่างสนุกสนานและเพลิดเพลิน ระหว่างที่มีงานประจำปีทุกวัน มีการทำบุญถวายภัตตาหารและเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ แล้วตอนบ่ายถึงค่ำคืนดึกดื่นมีตลาดนัดขายสินค้าสารพัด [แต่ชาวกรุงสมัยแม่พลอยจากบทประพันธ์เรื่องสี่แผ่นดิน เที่ยวงานวัดแล้ว ก่อนกลับคงเดินหาซื้อขนมเบื้องญวน (ที่สมัยก่อนห่อใบตองมัดเชือกกล้วย) กับชากาแฟร้อนเย็น (ที่ใส่กระป๋องนมร้อยเชือกกล้วย) กลับไปเป็นของฝากคนที่บ้าน]

บริเวณสวนสนุกในงานมีมอเตอร์ไซค์ไต่ถัง ปาเป้า ยิงปืน สอยดาว และมหรสพต่างๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งมหรสพที่สืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยๆ อย่างเช่น ลิเก ละครลิง หนังกลางแปลง หนังตะลุง ดนตรีลูกทุ่ง (ปัจจุบันคือลูกทุ่งคอนเสิร์ต) แต่ที่ชวนให้คึกคักคือ สาวน้อยตกน้ำ เป็นต้น

ส่วนเด็กหนุ่มสาวที่ชอบเล่นพลุ ตะไล ประทัด ไฟพะเนียง ดอกไม้ไฟ ก็คงเล่นกันสนุก ทั้งสีเสียงและประกายไฟปะทุให้ตื่นเต้นตามชอบ ต่อมา

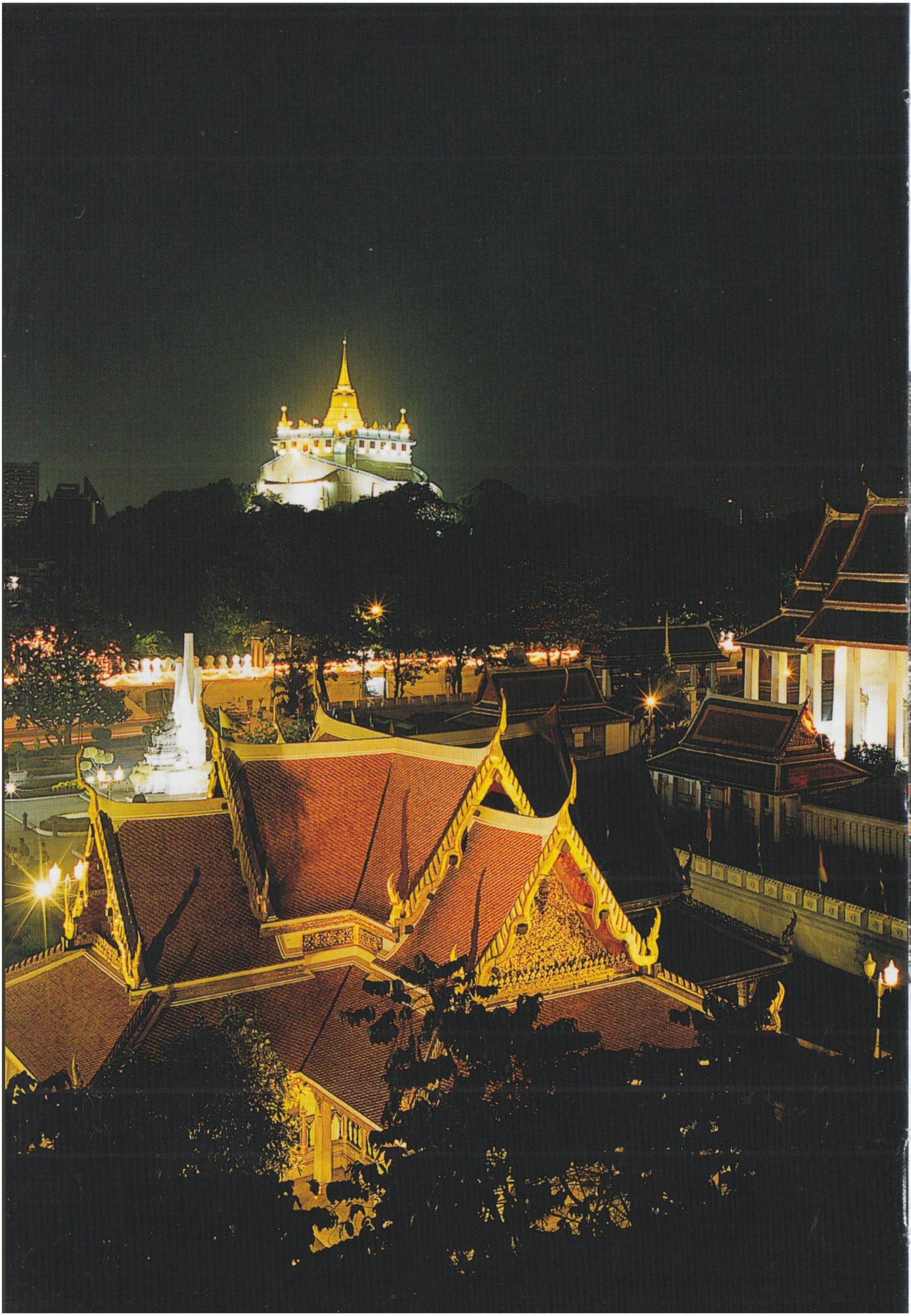

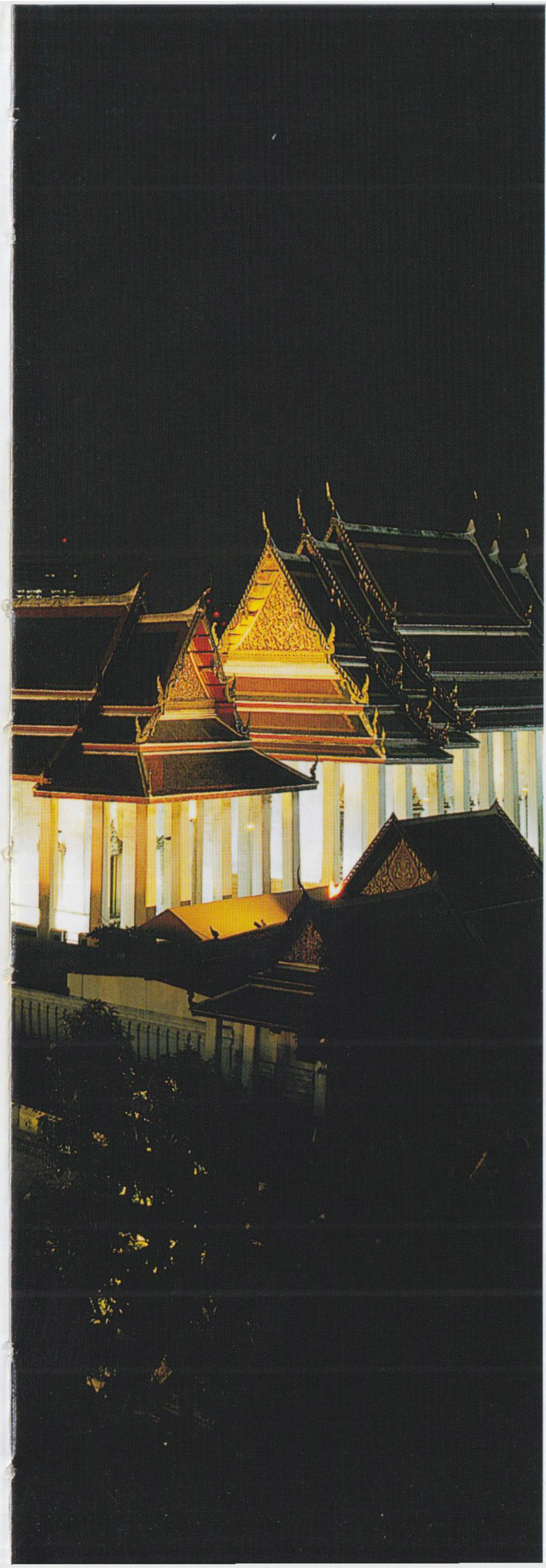

การเล่นดอกไม้ไฟและประทัดก่อความรำคาญและเป็นผลให้ผู้อื่นบาดเจ็บถึงแก่ชีวิตอันเป็นภาพลักษณ์ที่ทำให้งานเทศกาลเสียหาย ทางราชการจึงประกาศห้ามเล่นไปเสีย ดอกไม้ไฟ พลุ ตะไล ของเล่นที่มีประกายไฟและส่งเสียงดังนั้นสามารถไปหาซื้อได้แต่ปัจจุบันทางการควบคุมเข้มงวดเพราะอาจระเบิดได้ด้วยความประมาท

อย่างไรก็ตาม งานวัดภูเขาทองยังเป็นงานวัดกลางกรุงเทพมหานครที่ให้ความสนุกสนาน ครึกครื้น สืบสานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชาวกรุงได้อย่างมีสีสันแห่งชีวิตทีเดียว ❖

ชุมชนรอบวัดภูเขาทอง

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง ที่สร้างคู่กับกรุงเทพมหานคร นับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีนั้น มีชุมชนเก่าและใหม่ที่พัฒนาและเจริญมาคู่กับวัด อันเป็นวิถีชีวิตของชาวกรุงเทพฯ ได้แก่

ย่านขายเครื่องไม้ ทั้งไม้แกะสลัก ไม้กลึงขนาดเล็กใช้ทำงานฝีมือ ตลอดถึงบานประตูบ้าน ไม้แผ่นสร้างบ้าน ซึ่งผู้คนในกรุงเทพฯจะทำงานฝีมือหรือสร้างบ้าน สามารถเข้าไปเดินเลือกชมสินค้าไม้ขนาดต่างๆ ได้ ย่านขายดอกไม้ไฟบางแห่งเรียก **บ้านดอกไม้** เคยเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายดอกไม้ไฟที่ใหญ่ในกรุง ❖

ศัพท์น่ารู้คู่กับวัด

ชุมชนบ้านบาตร

๑. **บ้านบาตร** ตั้งอยู่บริเวณสี่แยกเมรุปูน เชิงสะพานสมมตอมรมารค ซอยเล็กๆ ชื่อบ้านบาตร เป็นชุมชนเก่าที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา ตั้งบ้านเรือนริมคลองโอ่งอ่าง ผลิตบาตรที่ทำด้วยเหล็กขึ้นรูปด้วยมือ ปัจจุบันคนรุ่นใหม่เลิกอาชีพไป คงเหลือแต่ชื่อเรียกชุมชนข้างวัดสระเกศ

๒. **แร้งวัดสระเกศ** เป็นเรื่องเล่ากันต่อมาว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เกิดอหิวาตกโรคระบาด ชาวกรุงเทพฯล้มตายจำนวนมาก ศพนำไปทำพิธีฌาปนกิจ (เผา) ไม่ทัน จึงนำไปกองทิ้งไว้ที่ป่าช้าข้างวัด ทำให้แร้งลงมากินซากศพ นอกจากนั้นมีศพไร้ญาติ และชาวบ้าน

ภาพอดีตกาลของถนนบำรุงเมือง เป็นถนนสายที่ตัดตรงไปสู่ประตูผี ปัจจุบันเรียกว่า ย่านสำราญราษฎร์

ป่าช้าวัดสระเกศสมัยก่อน แร้งกำลังคอยจะกินซากศพ สัปเหร่อต้องคอยยืนถือไม้ไล่ เพื่อให้ช่างภาพถ่ายภาพนี้ (ภาพ : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ยากจนไม่มีเงินทำพิธีก็นำศพมาทิ้งไว้ รวมถึงนักโทษประหารที่เป็นคนยากจน ไม่มีญาติรับนำไปประกอบพิธีฌาปนกิจจึงปล่อยทิ้งไว้ให้แร้งกิน เป็นต้น ข้างวัดจึงมีฝูงแร้งมาอาศัยหากินอยู่สมัยนั้น

๓. **ประตูผี** ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระบรมศพพระมหากษัตริย์และพระประยูรญาติจะต้องประกอบพิธีพระราชทานเพลิง ณ พระเมรุมาศ ทุ่งพระสุเมรุ พิธีเมรุมาศที่ทุ่งพระสุเมรุ (สนามหลวงสมัยก่อน) เมรุปูนที่วัดสระเกศเป็นที่พระราชทานเพลิงและฌาปนกิจศพชาวพระนคร จึงได้เคลื่อนศพทางประตูเมืองด้านที่นำเอาศพออก ชาวบ้านจึงเรียกประตูด้านนั้นว่าประตูผี ต่อมาทางการได้เปลี่ยนชื่อที่ฟังดูน่ากลัวเป็นคำไพเราะว่า **“สำราญราษฎร์”** จนถึงทุกวันนี้ ❖

การเดินทางสู่วัดสระเกศและภูเขาทอง

วัดสระเกศราชวรมหาวิหารตั้งอยู่ในพื้นที่แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เปิดให้ผู้สนใจทุกท่านเข้าชมฟรี สามารถเดินทางไปวัดสระเกศได้โดยรถประจำทางทั้งรถปรับอากาศและรถประจำทางธรรมดา ได้แก่ สาย ๘, ๑๕, ๓๗, ๔๗, ๔๙, ปอ. ๘, ปอ. ๔๙

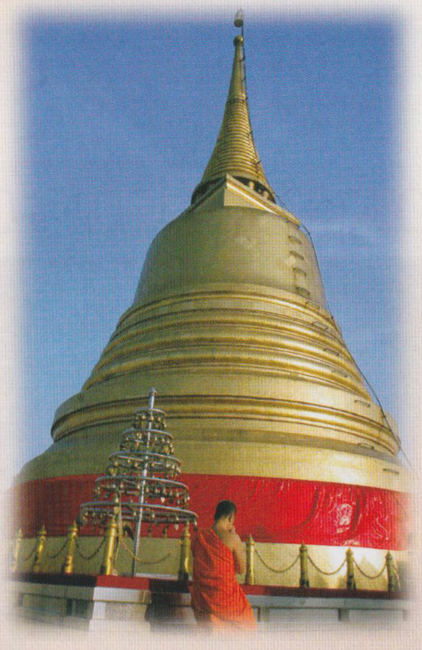

“คนมักคิดว่าการทำบุญทำได้แค่วันเดียว คือในช่วงเทศกาล
ความจริงแล้วเราสามารถทำได้ทุกวัน ทุกเวลา
และไม่จำเป็นต้องมาทำที่วัดเท่านั้น บุญทำได้ทุกที่ ทุกเวลา”

“ปัจจุบันคนรุ่นใหม่อาจจะมองว่า ศาสนาไม่ใช่สิ่งจำเป็นของชีวิต
คนจึงมักมาทำบุญกันเฉพาะเวลาที่เป็นทุกข์
แท้จริงแล้วยามที่เราไม่ทุกข์นั่นแหละ
เป็นเวลาที่เราสามารถทำบุญได้ดีที่สุด
เพราะเป็นการเตรียมพร้อม
เมื่อเราเจอทุกข์ จิตใจเราจะได้ตั้งรับได้สบาย”

สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า
ถนนพระอาทิตย์
ตลาดบางลำพู
ถนนข้าวสาร
คลองมหานาค
ภูเขาทอง
หลวงพ่อโต
พระระเบียง
หลวงพ่อดำ
พระวิหาร
พระอุโบสถ
ถนนบริพัตร
เขตสังฆาวาส
ส่วนขยายสถานที่ในวัด
สนามมวยเวทีราชดำเนิน
สนามหลวง
มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์
ถนนราชดำเนินกลาง
อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
นางเลิ้ง
แม่น้ำเจ้าพระยา
ถนนพระจันทร์
ถนนราชดำเนินใน
ถนนจักรพรรดิพงษ์
ภูเขาทอง
เสาชิงช้า
ถนนหลวง
ถนนหน้าพระลาน
วัดสุทัศนเทพวราราม
โรงพยาบาลกลาง
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ถนนจักรวรรดิ
ถนนท้ายวัง
ถนนพาหุรัด
วัดอรุณ
ราชวราราม
เยาวราช
ถนนเจริญกรุง

แผนผัง

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

๑. พระอุโบสถ
๒. พระระเบียง
๓. พระระเบียงพุทธเจดีย์
๔. พระวิหาร
๕. บรมบรรพต
พระเจดีย์ภูเขาทอง
๕.๑ หลวงพ่อโต
๕.๒ หลวงพ่อดำ
๖. พระศรีมหาโพธิ์
๗. หอพระไตรปิฎก
๘. พระตำหนักรัชกาลที่ ๑
๙. พระตำหนักสมเด็จฯ
๑๐. โรงเรียนพระปริยัติธรรม
๑๑. ฌาปนสถาน
๑๒. เขตสังฆาวาส

เอกสารค้นคว้า

๑. ร้อยแปด (ที่) กรุงเทพฯ โดย ส. พลายน้อย

๒. ประวัติเจดีย์และโบราณสถาน โดย อุดม ชัยกีวงศ์ สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา

๓. บางกอกกับหัวเมือง โดย เอนก นาวิกมูล สำนักพิมพ์แสงดาว

๔. พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์ โดย สงวน รอดบุญ โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา พ.ศ. ๒๕๒๖

๕. ประวัติวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร โดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ *(เกี่ยว อุปเสโณ)* โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ จำกัด พ.ศ.๒๕๔๓

๖. กฐินพระราชทาน ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร โดย ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ เดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๗

๗. แผนที่ความรู้เมืองไทย : วัดในรัตนโกสินทร์ โดย วิไลรัตน์ ยังรอด และ ธวัชชัย องค์วุฒิเวทย์ บริษัทแปลน โมทีฟ จำกัด พ.ศ. ๒๕๔๖

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) เจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

พระธรรมสิทธินายก (ธงชัย สุขญาโณ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกศ

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธุตาจารย์ (สังคม ญาณวฑฺฒโน)

พระครูปลัดสุวัฒนธีรคุณ (เทอด ญาณวชิโร)

จัดพิมพ์และเผยแพร่

เมตตา-ระริน-ระพี อุทกะพันธุ์

เรียบเรียงโดย รำไพพรรณ แก้วสุริยะ

บรรณาธิการ ศิริวรรณ ต้นทอง

ถ่ายภาพ สังวาล พระเทพ, เอกพงศ์ ศรีประเสริฐ

ออกแบบปกและรูปเล่ม สิริมาจย์ พวงศรี

พิสูจน์อักษร กานต์สิริ พัฒนากุลทรัพย์

ISBN 974-9931-48-3

ภาษาไทย

พิมพ์ครั้งที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๙ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๔๙ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๙ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

ภาษาอังกฤษ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๙ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๔๙ โดยวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

ห้ามทำซ้ำ ดัดแปลง ไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วน ไม่ว่าโดยวิธีการใด

เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ที่ปรากฏเบื้องต้น

พิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทร. ๐ ๒๔๒๒-๙๐๐๐ โทรสาร ๐ ๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐ ๒๔๓๔-๑๓๘๕

E-Mail : info@amarin.co.th **Homepage** : http://www.amarin.com

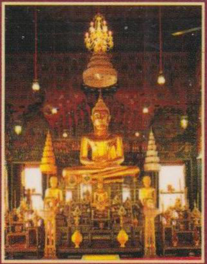

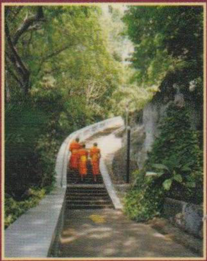
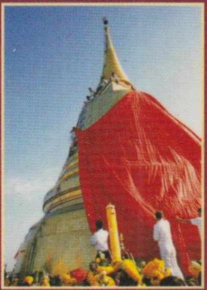

คู่มือนำเที่ยว วัดสระเกศ

ISBN 974-9931-48-3
9789749931486